

ETTEVÕTLUS- JA ETTEVÕTLIKKUSPÄDEVUSED 2-5. TASEME KUTSESTANDARDITES

Mariken Ross
Eneken Titov
Ingrid Maasi

Tallinn, 2018

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
TEOREETILINE ÜLEVAADE	6
1. UURINGU METOODIKA	8
1.1. Uuringu tulemused ja arutelu	8
1.2. Tulemuste analüüs EQF 2.taseme kutsestandardites	8
1.2.1. Enesejuhtimine.....	8
1.2.2. Sotsiaalsete olukordade lahendamine	9
1.2.3. Väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine	10
1.2.4. Äriideede elluviimine.....	10
1.2.5. Üldtähelepanekud EQF 2.taseme kutsestandardite osas	11
1.3. Tulemuste analüüs EQF 3.taseme kutsestandardites	12
1.3.1. Enesejuhtimine.....	12
1.3.2. Sotsiaalsete olukordade lahendamine	13
1.3.3. Väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine	14
1.3.4. Äriideede elluviimine.....	14
1.3.5. Üldtähelepanekud	14
1.4. Tulemuste analüüs EQF 4.taseme kutsestandardites	15
1.4.1. Enesejuhtimine.....	15
1.4.2. Sotsiaalsete olukordade lahendamine	16
1.4.3. Väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine.....	17
1.4.4. Äriideede elluviimine.....	18
1.4.5. Üldtähelepanekud	18
1.5. Tulemuste analüüs EQF 5.taseme kutsestandardites	19
1.5.1. Enesejuhtimine.....	19
1.5.2. Sotsiaalsete olukordade lahendamine	20
1.5.3. Väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine	20
1.5.4. Äriideede elluviimine.....	21
1.5.5. Üldtähelepanekud	21
1.6. Ettevõtlusmudeli alapädevuste gruppide esinemine kõikides uuringusse kaasatud kutsestandardites	22
1.6.1. Ettevõtlusmudeli alapädevuste esinemine 2 taseme kutsestandardites	22
1.6.2. Ettevõtlusmudeli alapädevuste esinemine 3 taseme kutsestandardites	22
1.6.3. Ettevõtlusmudeli alapädevuste esinemine 4 taseme kutsestandardites	24
1.6.4. Ettevõtlusmudeli alapädevuste esinemine 5 taseme kutsestandardites	26
2. ÜLDMÄRKSONADE ETTEVÕTLUS/ETTEVÕTLIKKUS ESINEMINE KÕIKIDES UURINGUSSE KAASATUD KUTSESTANDARDITE	28
3. ÜLDISED TÄHELEPANEKUD NING SOOVITUSED	29
SOOVITUSED	30
KOKKUVÕTE	31
KASUTATUD KIRJANDUS	32
LISA 1. Ettevõtluspädevusmudeli alapädevuste definitsioonid	34
LISA 2. Ettevõtlusmudeli alapädevused koos märksõnadega.....	35
LISA 3. Uuringusse kaasatud 2. taseme kutsestandardite nimekiri.....	35
LISA 4. Uuringusse kaasatud 3. taseme kutsestandardite nimekiri.....	35
LISA 5. Uuringusse kaasatud 4. taseme kutsestandardite nimekiri.....	36
LISA 6. Uuringusse kaasatud 5. taseme kutsestandardite nimekiri.....	37

SISSEJUHATUS

Aastal 2016 alustati Eestis Haridus- ja Teadusministeeriumi, Tartu Ülikooli ning SA Innove juhtimisel programmiga „Edu ja Tegu“, mille eesmärk on edendada ettevõtlusõpet ning süvendada ettevõtlikku mõtteviisi kõikidel haridustasemetel. „Edu ja Tegu“ programmis on korraldatud ka uuring, et välja selgitada, millised ettevõtlus- ja ettevõtlikkuse pädevused on esindatud Eesti kutsehariduse taseme kutsestandardites. Varem on „Edu ja Tegu“ programmi käigus korraldatud samalaadne uuring EQF kuuenda taseme kutsestandardite kohta, kuid selles dokumendis on uuringut laiendatud teise kuni viienda taseme kutsestandarditele.

Ettevõtluspädevus on prioritseeritud ja väärtustatud erinevates Eesti riiklikes ja valdkondlikes strateegiates ning olulisimateks suunanäitajateks ettevõtlushariduses on Eesti ettevõtluse kasvustrateegia 2014–2020 ja Eesti elukestva õppe strateegia. Kui elukestva õppe strateegia eesmärk on tagada ettevõtlike ja kaasaegsete teadmiste ning oskustega inimeste järelkasv, siis ettevõtluse kasvustrateegia fookustab õppe sidumist praktikaga, kutse- ja täiendõppe süsteemi tõhustamist ning tervikuna ettevõtlusalaste teadmiste kasvu. Viimase saavutamiseks panustatakse ettevõtliku hoiaku ja ettevõtja kui ametivaliku populariseerimisse erinevates sihtrühmades, kujundatakse ettevõtlussõbralikke hoiakuid ühiskonnas, tõstatatakse ettevõtlusteadlikkust ning tagatakse integreeritud ja kvaliteetne ettevõtlusõpe ettevõtlusõppe süstemaatilise ja kvaliteetsema edendamise abil erinevatel haridustasemetel. Olulised on ettevõtluse integreerimine teistesse õppeainetesse, uute mänguliste ja interaktiivsete meetodite väljatöötamise soodustamine ning ettevõtjate suurem kaasatus õppeprotsessi. (Eesti ettevõtluse kasvustrateegia)

Hariduse vaatenurgast teeb aga murelikuks GEM eksperthinangu osas väljendatud arvamus, mille järgi Eesti eksperdid

hindavad madalalt üldhariduskoolides tehtavat tööd ettevõtlushariduse algtõdede andmisel ja üldise ettevõtlikkuse arendamisel. Ekspertarvamuste kohaselt ei toeta Eesti haridussüsteem ettevõtlikkust ning õppeasutuste lõpetajatel puuduvad ettevõtluseks vajalikud oskused. Ettevõtluskeskkonna parandamiseks tehtud ettepanekutest olid konkurentsituult suurima osakaaluga ettevõtlushariduse ja üldse haridussüsteemi arendamisele suunatud ettepanekud (Elenurmet al., 2015).

Ettevõtlushariduse seost riigi ettevõtluse ning ettevõtlusnäitajate vahel on palju uuritud. Põhirõhk on tavapäraselt suunatud majanduserialade õppele ning mõnevõrra vähem on huviorbiiti jäänud ettevõtlusmoodulid või kursused teistel erialadel, mille põhiõpe ei ole tingimata seotud ettevõtlusega, kuid võiks sellega kokku puutuda. Kuigi range standard puudub, mille alusel peaks hindama ettevõtlushariduse mõju riigi ettevõtlusmaastikule, on suur osa autoreid siiski nõus ettevõtlushariduse positiivse, edendava mõjuga ettevõtlusele (Martin et al. 2012). Ettevõtlusõppe olulisus on viimaste aastate jooksul märkimisväärselt tõusnud, kuna seda nähakse nii majanduse elavdamise, innovatsiooni mootorina, kui ka hariduse kaasajastamise võimalusena. Siiski, laiemas ühiskondlikus mõttes ei paranda majandust ainult ettevõtlus, vaid inividid, kellel on välja kujunenud ettevõtlusega seonduvad pädevused (kogum spetsiifilistest teadmistest, oskustest, väärtustest ja motivatsioonist), nt oskus märgata võimalusi ja lahendada probleeme rakendades tegevusi, mis suurendavad nii sotsiaalset kui majanduslikku heaolu (Herrmann et al., 2008; Lilleväli ja Täks, 2017).

Üks võimalus propageerida ja toetada erinevate pädevusvaldkondade arengut on läbi kutsestandardite ja nende põhjal pädevuse omandanutele väljastatavate kutsetunnistuste. Kutsetunnistuse omamine on küll vabatahtlik ning ei ole töötamise eeltingimus, välja arvatud juhul, kui õigusaktiga on

teataval ametikohal töötamiseks nõutud kutsetunnistuse olemasolu (Kutsekoda, 2018), kuid paljudel erialadel on siiski kutsetunnistus ja seda tõendavad pädevused väärtustatud, sest kutsestandard ütleb, milline kompetents töötajal peaks olema, et oma kutsealal edukalt tegutseda. Samuti peavad tänases majandussituatsioonis ettevõtted tegema kõik selleks, et tihedas konkurentsivõimel turul püsima jääda. Turul jäävad püsima vaid need, kellel on kvalifitseeritud töötajad, kes suurendavad ettevõtte tootlikkust – püsima jäävad vaid parimad (Kutsekoda, 2018).

Kõigist haridustasemetest kõige enam on kutsestandarditega seotud kutseharidus. Kutsehariduses korraldatakse õpet neljal õppetasel, mis lähtub nii Eesti kui ka Euroopa kvalifikatsiooniraamistikust. Kutseõppe aluseks olevad kutsestandardid paiknevad teisel kuni viiendal kvalifikatsioonitasemel (Kutseharidus, 2018). Seega looks kutsestandardid, milles on selgelt väljendatud ettevõtluspädevus (või vastavalt erialale, ettevõtluspädevuse alapädevused) olukorra, kus kutseõppe õppekavad peaksid veelgi enam toetama ettevõtluspädevuse arengut. Uuringus kasutatakse ettevõtluspädevuse defineerimisel ja analüüsil programmis Edu ja Tegu välja töötatud ettevõtluspädevusmudelit ja -definitsioone. Kuna vastav pädevusmudel uuringu teostamise ajal vähesel määral (nt mõned sõnastused) muutus, siis võib ka uuringus esineda pisemaid sõnastuse erinevusi, sest uuringu aluseks olev pädevusmudel ja definitsioonid fikseeriti 01.02.2018 seisuga.

Kutsestandardite kaardistamine võimaldab saada sisukat informatsiooni nii ettevõtlusõppe kursuste (ained ja moodulid) kui ka -koolituste väljatöötamiseks ning parendamiseks, õppekavade ja kutsestandardite arendamiseks jne. Sellele toetuvalt ongi ette võetud see uuring, eesmärgiga selgitada välja,

millised ettevõtluse ja ettevõtlikkuse pädevused on esindatud kutsestandardites. Kutsestandardite sisuanalüüsi aluseks said vastavalt programmi „Edu ja Tegu“ töörühmades ettevõtlikkuse ja ettevõtluspädevuse kokkulepitud märksõnad, mis olid aluseks dokumendivaatlusele, millest lähtuvalt on tehtud tekstianalüüs ning hinnatud tulemused. Raporti lõpposas on esitatud töögrupi poolt sõnastatud järeldused ja ettepanekud ettevõtluse ning ettevõtlikkuse alapädevuste sisseviimiseks või täiendamiseks.

Täname Kutsekoda väärtusliku sisendi ja toetuse eest uuringu ettevalmistamisel ja tegemisel.

TEOREETILINE ÜLEVAADE

Oluliseks osaks ühtse ning kvaliteetse õppe loomisel on standardiseeritud ning kvaliteetsed alusdokumendid. Euroopa ühtse kvalifikatsiooniraamistiku loomise aluseks on 2008. aastal Euroopa Parlamendi ja Nõukogu vastu võetud soovitus Euroopa kvalifikatsiooniraamistiku (EQF) loomise kohta elukestva õppe valdkonnas. Seahulgas on defineeritud ka kvalifikatsiooni mõiste – hindamis- ja valideerimisprotsessi ametlik tulemus, mis saadakse, kui pädev asutus otsustab, et isik on saavutanud vastava normi kohased õpitulemused. (Euroopa Parlamendi..., 2008). EQF on jagatud kaheksaks kvalifikatsioonitasemeks. Tasemed on kirjeldatud õpitulemuste raames: teadmised, oskused ning iseseisvuse ja vastutuse ulatus (Aarna et al. 2011). See loob eeldused iga rahvusliku kvalifikatsioonisüsteemi sidumisele EQFiga. Praegune kehtiv Eesti Kvalifikatsiooniraamistik (EKR) jõustus 1. septembril 2008. aastal koos uue Kutseadusega. EKR koosneb neljast alaraamistikust: üldhariduse, kutsehariduse ja kõrghariduse kvalifikatsioonid ning kutsekvalifikatsioonid ehk kutsed.

Selleks, et ühtlustada ning arendada Eesti kvalifikatsioonisüsteemi koostöös ning kooskõlas Euroopa kvalifikatsioonisüsteemiga on Eestis tegutsemas Kutsekoda. Kutsekoda loodi 2001. aasta augustis jätkamaks Eesti Kaubandus-Tööstuskoja poolt 1997. aastal alustatud kutsesüsteemi loomist. Kutsekoda on eraõigusliku sihtasutus, mille ülesanne on Kutsenõukogude esimeeste kogu (edaspidi KEK) ja kutsenõukogude tegevuse korraldamine ja koordineerimine; kutsesüsteemiga seotud dokumendivormide ja näidiste väljatöötamine ning kinnitamine; kutsestandardite ja kutsetunnistuste lisade koostamise korraldamine, kutsetunnistuste väljaandmise tehniline korraldamine, järelevalve korraldamine kutset andvate organite kutse andmise tegevuse üle, kutseregistri pidamine, nõustamise ja koolituse korraldamine, Europassi Keskuse töö korraldamine, tegutsemine riikliku kvalifikatsioonide koordineerimispunkti-na, kutsesüsteemialane nõustamine ja koolitamine. (Kutsekoja koduleheküljel, 2018)

Kutsesüsteemi ning võrgustikku kuuluvad oluliste partnerite-na Vabariigi Valitsuse moodustatud Kutsenõukogu kutsestandardite kinnitaja ning kutse andja õiguste kinnitaja ja järelevalvestruktuurina; mitmesugused kutset andvad organid; kutset andvad koolid; Kutsekomisjon – kutse andmise erapooletuse tagamiseks loodud komisjon; Hindamiskomisjon, mis moodustatakse taotleja kompetentsuse hindamiseks; Haridus- ja Teadusministeerium kui riigipoolne koordinaator, ühtse kutsesüsteemi eest vastutav kutseasutus; ning Innove, mis töötab kutsestandardite alusel välja kutsehariduslikud riiklikud õppekavad. (Kutsekoja koduleheküljel, 2018)

Nii nagu mujal arenenud riikides, on ka Eesti kutsestandardid ning kutseharidus aastatega järjest rohkem muutunud pädevuspõhiseks ning kaugenenud varasemast traditsioonilisest protsessi- ja sisendipõhisest õppest. Eeldatakse, et pädevuspõhine õpe on uue ja muutuva ühiskonna ning majanduskeskonnaga rohkem kooskõlas (Wesselink, 2010). Pädevuspõhine õpe ise on raskesti defineeritav, seetõttu leidub sellele palju erinevaid definitsioone. Kokku leppimata on ühine terminoloogia, mis tekitab nii igapäevatoos kui ka teaduskirjanduses palju segadust. Tuntumate definitsioonide hulka võib siiski arvata Granti ja ta kaasautorite välja pakutud definitsiooni aastast 1979, mille kohaselt pädevuspõhine õpe on hariduse vorm, milles õppekava põhineb eeldatava või tegeliku rolli analüüsil tänapäevases ühiskonnas ja mis püüab kinnitada üliõpilase progressi osaliselt või täielikult selle rolli erinevates aspektides demonstreeritud esituse alusel (Grant et al., 1979). Tänapäevases käsitluses on pädevuse ning pädevuspõhise definitsioonid muutunud märgatavalt laiemaks ning levinud on holistiline ehk terviklik käsitlusviis. Sellise lähenemise puhul võiks pädevust defineerida kui integreeritud ning sooritusele orienteeritud organisatsiooni või üksikisiku võimet suuta saavutada spetsiifilisi eesmärgi. Vastav suutlikkus koosneb teadmisstruktuuride ning kognitiivsete, interaktiivsete, afektiivsete ning vajadusel psühhomotoorsete oskuste klastritest koos suhtumise ning väärtustega, mis on vajalikud ülesannete sooritamiseks, probleemilahenduseks ning efektiivseks eriala-, organisatsiooni-, töökoha- ning rollipõhiseks funktsioneerimiseks (Mulder, 2001).

Kui rääkida pädevuspõhise õppe kontekstis majanduse arengust ning käekäigust, siis räägime me ka ettevõtluspädevusest kutsehariduses. Ettevõtlusõppe programm (edaspidi Edu ja Tegu) on aastatel 2016–2020 Haridus- ja Teadusministeeriumi eestvedamisel elluviidav programm eesmärgiga edendada ettevõtlusõpet ning süvendada ettevõtlikku mõtteviisi. Programmi Edu ja Tegu raames on teostatud ka hädavajalik samm – defineeritud ettevõtlusõppe põhiterminoloogia selliselt, et see oleks edaspidi ühtselt mõistetav ning kasutatav. Edu ja Tegu programmi raames määratletud mõistete hulka kuuluvad muuhulgas:

- **ettevõtlus** – protsess, milles viiakse ettevõtluskeskkonna võimalusi kasutades ellu ideid, luues teistele väärtusi (FFE-YE, 2012). Seejuures väärtuse loomise all mõistetakse eesmärgistatud inimtegevust, mille tulemusena luuakse sotsiaalseid, kultuurilisi või majanduslikke väärtusi;

- **ettevõtlusõpe** – protsess, mille käigus luuakse keskkond, mis toetab süsteemselt õppija ettevõtlikkust ja ettevõtlusteadlikkuse arendamist kaasava ja aktiivse õpitegevuse kaudu;
- **pädevus** – integreeritud kogum oskustest, teadmistest, hoiakutest, väärtustest ja motivatsiooni teguritest, mis on olulised soovitud eesmärkide saavutamiseks;
- **ettevõtluspädevus** – teadmiste, oskuste ja hoiakute teraviklik kogum, mis on vajalik väärtuse loomiseks ideede elluviimisel, õppija ettevõtlikkuse arenguks ning jätkusuutlikuks toimetulekuks töös ja igapäevaelus;
- **ettevõtlikkus** on defineeritud ettevõtluspädevuse kaudu, kuid alusdefinitsioonina võib sedakirjeldadaku ülekantavat pädevust, st pädevust, mis sisaldab teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mida saab rakendada, üle kanda ja kohandada kasutamiseks (väärtuste loomiseks) kõikides eluvaldkondades.

Arendades ühtset terminoloogiat ning standardeid loome me aluse ühisteks arusaamadeks ning läbirääkimisteks hariduses. Selleks, et rääkida teadlikult ning ülevaatlikult Eesti kutsehariduse hetkeseisust ning seosest ettevõtlusega ja arutleda koostöös kutseharidusvõrgustiku partneritega võimalusi ettevõtlusõppe ning ettevõtluspädevuse laiemaks aktsepteerimiseks ning tunnustamiseks erinevate kutseõppe standardites, on aga kõigepealt vaja kaardistada ettevõtluse/ettevõtlikkuse olud praeguses Eesti kutsehariduses. Ettevõtlusõppe abil on võimalik luua edukamat, innovatiivsemat majanduskeskkonda vaid ühtse ning eesmärgipärase ja kombineeritud õppe kaudu, milles ettevõtluspädevuse ja ettevõtlikkuse osa on vastavuses püstitatud eesmärgi ning visiooniga. Programmi Edu ja Tegu strateegiline eesmärk on ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe süsteemne arendamine kõigil haridustasemetel, milleks rakendatakse ettevõtlikkust arendav õpikäsitus ning luuakse kõigile õppijaile võimalus ettevõtlusõppe läbimiseks.

Kaardistatud ning analüüsitud ülevaade ettevõtluspädevusest kutseharidusstandardites aitab hinnata, mil määral on ettevõtluspädevus lõimitud olemasolevatesse kutsestandarditesse ja teha ettepanekuid, kuidas on otstarbekas ettevõtluspädevuse alapädevusi standarditesse lisada. Selline käsitlus võimaldab märgatavalt parandada ning ühtsustada ettevõtluspädevuse kujundamist ning ettevõtluspädevuse alapädevuste kujundamise sisulist kvaliteeti. Kuigi puudub range standard,

mille alusel peaks hindama ettevõtlusõppe mõju riigi ettevõtlusmaastikule, on suur osa teema ekspertidest nõus ettevõtlusõppe positiivse, edendava mõjuga nii ettevõtlusele kui ettevõtliku hoiakuga kodanike kasvatamisele. Seega võiks ettevõtluspädevuse süsteemne kujundamine kutsestandardite sisulisel toel kutsehariduses võimaldada ka positiivset mõju riigi ettevõtlusnäitajatele.

1. UURINGU METOODIKA

Uuringu alusdokumentideks on Kutsekoja poolt registris avaldatud ja kevad 2018 seisuga kehtivad EQF 2.–5. taseme kutsestandardid. EQF 6 taseme kutsestandardid on analüüsitud eelmises sarnases uuringus, mis valmis 2018. aasta alguses. Uuringut korraldanud töögrupi ülesandeks oli sõnastada kõigepealt kategooriad ja kriteeriumid dokumendivaatluse aluseks, seejärel osaleda oma valdkonna kutsestandardite kaardistamisel vastavalt kokkulepitud strateegiale. Uuring on tehtud kontentanalüüsi meetoodika alusel, mis töögrupi ühtse arvamuse kohaselt oli kõige sobivam uuringueesmärgi saavutamiseks. Kontentanalüüsi on võimalik kasutada igat tüüpi tekstide analüüsimiseks (Esterberg, 2002), kuid erinevalt teistest kvalitatiivsetest andmeanalüüsi meetoditest, mis avavad (ning vahel lisavad) andmeid, aitab kvalitatiivne kontentanalüüs materjalihulka vähendada. Urijalt nõuab meetod keskendumist selekteeritud tähendusaspektidele, nimeliselt neile aspektidele, mis suhestuvad üldise uuringuküsimusega. (Schreier, 2012)

Uuringuvalimisse kuuluvaid 2-5. taseme kehtivaid kutsestandardeid oli kokku 329. Sarnase info liigse kordumise vältimiseks ning statistiliste näitajate huvides on välja jäetud esmased kutsed, mis dubleerivad kutsestandardi infot. Ettevõtluse alapädevused, mille esinemist hinnati, on Edu ja Tegu programmis välja töötatud ettevõtluspädevusmudeli põhised (Lisa 1). Töögrupi esmaseks ülesandeks oli määratleda kontentanalüüsi kategooriad. Analüüsiks otsustati kasutada märksõnakategoriseerimist, mille puhul kategooriad on määratletud märksõnapõhiselt. Töögrupi ühisarutelude tulemusena lepiti kokku märksõnad kõikidele Edu ja Tegu ettevõtluspädevuse alapädevustele (Lisa 2), kusjuures kategoriseerimisel on silmas peetud ka keeletavasid. Märksõnaotsingut kasutati tekstianalüüsi esmase vahendina. Kategoriseerimisevastad on seejärel hinnatud vastavalt kontekstile ja sõnakasutusele ning uuringu tulemuste hindamisse kaasati vaid tekstiosad, mille töögrupp uuringukohaseks hindas. Kodeerimistabel vormistati MS Exceli vormis, kuhu kanti analüüsiühikutele vastavad kodeerimisjuhendi tunnused.

1.1. Uuringu tulemused ja arutelu

Peatükis on välja toodud uuringutulemused. Esiti on analüüsitud kõikide tasemete kutsestandardite andmeid vastavalt programmi Edu ja Tegu ettevõtluspädevuse pädevusvaldkondadele (alapädevuste gruppidele) ning seejärel on tehtud põhimärksõnakategooriate analüüs. Peatüki lõpus on kokkuvõtvalt välja toodud kogu uuringu tulemused vastavalt uuringu eesmärgile. Tulemuste analüüsi juures on esile toodud ka teema juurde kuuluv töögrupi poolt oluliseks loetud arutelu. Töögrupi poolt välja pakutud soovitusel ning tegutsemisstrateegiad on väljatoodud raportil lõpuosas.

1.2. Tulemuste analüüs EQF 2.taseme kutsestandardites.

EQF 2. taseme kutsestandardeid on registris 12 (Lisa 3). Kokkulepitud märksõnade esinemine on raportis välja toodud alapädevuste ning nende märksõnade järgi, peatüki lõpetab üldkokkuvõtte koos lisatud üldtähelepanekutega.

1.2.1. Enesejuhtimine.

Arenguuskumus. *Suutlikkus reageerida raskustele ning ennustamatule ja muutlikule keskkonnale nn „elastselt“ (resilience), jaguneb kalduvuseks arvata, et inimeste võimed on muutumatud, püsivad suurused (fixed mindset, jäävuskumus) või arvamuseks, et võimed on arendatavad (growth mindset, juurdekasvuskumus).*

Märksõnad: *areng, väljakutse, eneseteostus, enesejuhtimine, eneseusk, enesearendamine, enesetäiendamine.*

EQF tase 2 kutsestandardid on vähese tekstiga, minimalistlikud ning sisulist infot napib. Enesejuhtimise alaseid märksõnu või mudeliga seostatavaid tekstiosid on vähe ning needki napisõnalisel. Arenguuskumusega seostatavaid märksõnaleide tekstis ei esine.

Autonoomne motivatsioon. See on motivatsiooni tüüp, mille puhul on tegevus tegutseja enda perspektiivist mõtestatud ja väärtustatud ja vastab sellele, mida ta peab enda jaoks oluliseks ja/või huvitavaks (Deci ja Ryan, 2000; Deci ja Moller, 2003). Inimesed, kes on autonoomselt motiveeritud, on oma eesmärkide saavutamises püsivamad ning ei vaja tingimata väliseid motivaatoreid ega ka seda, et tegevus ise oleks igal hetkel nauditav.

Märksõnad: motivatsioon/motiveeritus, eesmärgipärasus, iseseisvus, tulemusele orienteeritus, saavutus, lõpuleviimine, uudishimu.

Autonoomse motivatsiooni esinemisena võiks tõlgendada raudteelaste tase 2 kutsestandardites esinevat kutset läbivat kompetentsi "tegutseb parima ühise tulemuse saavutamise nimel". Kuigi antud sõnastus on üldine ning muid autonoomsele motivatsioonile viitavaid sõnu/osi raudteelaste kutsestandardites ei esine, võib seda siiski tõlgendada kui tulemusele orienteeritust. Seega saab nentida, et kutsestandarditest kuues on viide autonoomse motivatsioonile olemas. Rongikoostaja abi peab kutset läbiva kompetentsina olema võimeline iseseisvalt kohanema muutuvate tööoludega, mis samuti sisaldab viidet autonoomse motivatsiooni märksõnadele.

Emotsioonidega toimetulek. Emotsioonidega toimetulek on oskus oma emotsioone ära tunda, olla teadlik erinevatest emotsioonide reguleerimise viisidest ja oskus neid olukorrale kohaselt kasutada (vt nt Garnefski et al, 2006), samuti oskus mõista teiste tundeid ja perspektiivi ning väljendada empaatiat.

Märksõnad: emotsioonid/ tunnetus/ tunded, emotsioonide/tunnete reguleerimine, rahulolu, stressijuhtimine.

Emotsioonidega toimetulekut on mainitud minimaalselt, ainukesena on kõõgiabilise kutsestandardis kirjas "kontrollib oma emotsioone" kutset läbiva kompetentsina, kuid puudub info, mida selle all mõeldakse.

Raudtee turvanguseadmete nooremehaaniku puhul on tööks vajaliku isikuomadusena kirjas "emotsionaalne stabiilsus", mida võiks tõlgendada märksõna esinemisena. Rongikoostaja abi peab kutset läbiva kompetentsina olema võimeline iseseisvalt kohanema muutuvate tööoludega. Sisuline seos mudeliga puudub.

Metatunnetus. On võime olla endast teadlik (eneseteadlikkus), jälgida enda tegevust ja vajadusel tegevusstrateegiaid muuta.

Märksõnad: mõtlemisprotsessid, enesejälgimine, mõtlemisstrateegiad, tähelepanu/tähelepanelik, kogemusest õppimine/kogemuspõhine.

Metatunnetusega seostatavaid märksõnu EQF 2. taseme kutsestandardites ei esine.

1.2.2. Sotsiaalsete olukordade lahendamine

Algatamine ja kaasamine. Algatamine (personal initiative, proactivity) personaalse ressursina viitab enesejuhitud, sündmusi ennetavale, pikaajalisele perspektiivile ja püsivusele suunatud tööga seotud käitumistele (Frese ja Fray, 2001). Algatamine on käitumine, et ületada takistused eesmärgi saavutamiseks.

Märksõnad: algatamine, algatusvõime, initsieerimine, püsivus, elluviimine.

Suhtlemisoskus. Suhtlusoskusena mõistetakse indiviidi oskust tulla toime erinevates sotsiaalsetes olukordades, et saavutada soovitud sotsiaalseid eesmärke (Kaldoja, 2015). Suhtlemisoskus on see, kui inimene mõtestab ümbritsevat keskkonda ja jagab saadut teistega, kasutades verbaalseid ja mitte-verbaalseid sümboleid (Beebe, Beebe, Ivy, 2007).

Märksõnad: suhtlemine, suhtlemisoskus, konfliktidega toimetulek, veenmine, empaatiavõime/empaatiilisus, kompromiss, eneseväljendusoskus, läbirääkimisoskus, üldistusvõime, kommunikatsioon, infovahetus

Koostööoskus. Koostööoskuse (cooperative skill) all peetakse silmas sotsiaalsetele oskustele põhinevat koostöö vormi, mille puhul ühe osaleja edu tähendab ka teis(t)e osaleja(te) edu ja vastupidi. Vähemtähtis ei ole koostöö defineerimisel ka ühise tegevuse läbi ühiste eesmärkide saavutamine (Anderson-Butcher et al., 2014). Koostööoskus tähendab kõige lihtsamalt üheskoos töötamist ja meeskonna liikmeks olemist (Salas et al, 2008)

Märksõnad: koostöö, meeskonnatöö, teistega arvestamine, kaasamine, võrgustik, võrgustumine, ühistegevus.

Sotsiaalsete olukordade lahendamise alla kuuluvaid märksõnu esineb EKR 2. taseme kutsestandardites märksa rohkem (10s kutsestandardis 12st) kui mudeli eelmist sektorit. Samuti, kui eelmiste puhul on aga siingi tegu eelkõige märksõna mainimisega ning sisulist seost mudeliga vähe. Välja võib tuua erinevate 2. grupi märksõnade esinemist kas tööks vajaliku isiksuseomadusena (suhtlemisvalmidus, suhtlusoskus, suhtlemisoskus, koostöövõime, koostöövalmidus) ning kutset läbiva kompetentsina, mille puhul sõnastus mõnevõrra varieerub.

Kõikides raudteetöölise kutsestandardites on kutset läbiva kompetentsina kirjas "avatud koostööle, osaleb meeskonnatöös". Puhastusteenindaja abilise kutset läbiv kompetents sätestab suhtlemise ja käitumise lähtuvalt heast tavast ja kutse-eetikast. Minimalistliku äärmusena tuleb esile maastikuehitaja kutsestandard, kus kutset läbivaks kompetentsiks on märgitud "suhtleb lähimate kolleegidega", kuid sätestab lisaks ka oskuse "avatud koostööle, osaleb meeskonnatöös". Meeskonnatöös osalemine on kutset läbiva kompetentsina

välja toodud ka köögiabilise ja elektroonikaseadmete koostaja kutsestandardites.

1.2.3. Väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine

Loovus. Loovus on oskus kombineerida (mentaalseid) elemente nii, et tekkival tervikul on uudsed (ja kasulikud) omadused, samuti on see oskus leida seoseid ja sarnasusi ning genereerida lühikese ajaga mitmeid ideid kindla probleemi kontekstis (Friedenberg ja Silverman, 2012; Diamond ja Lee, 2011). Ettevõtlikkuse kontekstis võimaldab loovus näiteks lahendada probleeme ootamatul viisil, kasutada lahenduste leidmiseks analoogiaid ning kanda üle teadmisi või praktikaid ühest valdkonnast teise (Aschcraft, 2006).

Märksõnad: loovus, leidlikkus, seostamine, uudsus, uuendusmeelsus.

Probleemilahendus. Loov probleemilahendusoskus on sotsiaalne protsess, kus grupp inimesi on kaasatud keerulisesse ja ettearvamatute tulemustega probleemide lahendamisse ja sotsiaalsesse suhtlusesse, mille käigus luuakse midagi uudsest ja kasuliku konkreetse sotsiaalse grupi (sihtgrupi) jaoks, näiteks toode (Sawyer, 2013)

Märksõnad: probleemilahendus, võimaluste märkamine, lahendused, lahendamine.

Planeerimine. Planeerimine ongi tegevuste läbimõtlemine ja nende organiseerimine soovitud eesmärgi saavutamiseks (vt nt Collins ja Koechlin, 2012; Cowan, 2014). Planeerimine sisaldab nende mõtete ja tegevuste järgnevuse formuleerimist, hindamist ja valimist, mis viivad oodatud eesmärgini.

Märksõnad: ettemõtlemine, planeerimine, tegevusplaan/kava, süsteemsus, etapiviisiline, järjekorras tegutsemine.

Eetika ja väärtuspõhisus. Suutlikkus mõista ja järgida ühiskonnas kokku lepitud eetikapõhimõtteid elusolendite ja elukeskkonna õiglaseks ja säästlikuks kohtlemiseks. Suutlikkus mõista, et majandusprotsessid ja ettevõtlus on osa sotsiaalsest ja looduslikust keskkonnast, milles kehtivad jätkusuutlikkuse põhimõtted on ülimuslikud ettevõtluse suhtes ja mitte vastupidi.

Märksõnad: eetika/eetilisus, väärtuspõhisus, kodanikuaktiivsus, ühised väärtused, jätkusuutlikkus, kestlik, kestlikkus, hea tava, normid, seaduskuulekus, seaduspõhisus.

Selle sektori märksõnad EKR 2. taseme kutsestandardites praktiliselt puuduvad. Vaid neljas kutsestandardis on mingil kujul seos märksõnaga olemas. Nii on rongikoostaja abi kutsestandardis kutset läbiva kompetentsina oskus lahendada probleeme, vedurijuhi abi peab aga kutset läbiva kompetentsina lahendama probleeme oma pädevuse piires. Raudtee

liikluskorraldustöötaja kohustuslike kompetentside hulka kuulub tegutsemine ohu- ja ebastandardsetes olukorras, mille puhul tuleb tal tegutseda olukorra lahendamisel organisatsiooni normdokumentide nõuetest lähtuvalt.

Köögiabilise ja maastikuehitaja kutsestandardites on kutset läbiva kompetentsina välja toodud "lähtub oma töös eetilistest tõekspidamistest".

Kõikides raudteetöölise kutsestandardites esineb märksõna "planeerimine" lauses "järgib tööohutusnõudeid töö planeerimisel". Sisuline seos väärtusloome ja lahenduste leidmisega vähene.

1.2.4. Äriideede elluviimine

Kultuuri mõistmine. Ettevõtluse kontekstis peame kultuurilise pädevuse all eeskätt silmas õppijate võimalusi õppida kultuurierinevuste ja -sarnasuste puhul nii väliselt jälgitavate (nt kombed, tavad) kui ka varjatute (nt normid, väärtused, tunnetusprotsessid) aspektide ning nende seoste mõistmist ning selle pinnalt kohaste käitumisvalikute tegemist. Samuti pöörame tähelepanu arusaama kujundamisele, et kultuur ei ole väljaspool selle kandjaid, vaid tekib indiviidide ja keskkonna vastasmõjus, s.t rõhutame arusaama iseendast kultuurikandja ja loojana (sh ettevõtjana).

Märksõnad: kultuurierinevused, kultuuritaust, kultuurikeskkond, kombed, normid.

Keskkonna mõistmine. Keskkonna mõistmine tähendab võimet orienteeruda ettevõtluse erinevates keskkondades (nt poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, tehnoloogiline, ökoloogiline) ja erinevatel geograafilistel tasanditel (nt kohalik, riigi, globaalne) ning seega analüüsida keskkonna mõju väärtust loovate tegevuste puhul (Rasmussen & Nybye, 2013)

Märksõnad: keskkond, ettevõtluskeskkond, ettevõtlustasandid, ärikeskkond, majanduskeskkond, ühiskond, konkurents/konkurendid.

Ärivõimalused. Teadlikkus turust on oskus tajuda võimalike klientide vajadusi ja seostada need oma enda ettevõtlustegevusega (Oosterbeek et al. 2010). Klientide kõrval on oluline teadlikkus, mis toimub turul seoses konkurentidega (Van der Laan et al. 2010).

Märksõnad: turgude/turu toimimine, turule/turgudele sisenemine, sihtturu võimaluste märkamine, turuanalüüs, positsioneerimine, tootearendus, äriidee.

Finantskirjaoskus. Finantskirjaoskus on oskus mõista finantsaruandeid ja eelarveid (Moberg 2014). Bacigalupo et al. (2016) käsitluses majanduslik ja finantskirjaoskus on idee ja võimaluse ellu viimiseks vajalike ressursside mobiliseerimiseks

vajalik pädevus. Majanduslikku ja finantskirjaoskust iseloomustavad oskus hinnata idee ellu viimiseks vajalikke kulusid; oskus planeerida, paika panna ja hinnata finantsotsuseid; oskus pikemaajaseks juhtida väärtus loova tegevuse finantseerimist (Bacigalupo et al. 2016).

Märksõnad: eelarve, kapital, finantskirjaoskus, rahatarkus, raha, finantsteenuse, investeerimine, finantskohustus.

EKR 2. taseme kutsestandardites esineb märksõna "keskkond" kas töökeskkonnana või looduskeskkonnana. Sisulist seost mudeli või äriideede elluviimisega ei ole. Muid märksõnu või tekstiviiteid seoses äriideede elluviimisega 2. taseme EKR kutsestandardites ei esine.

1.2.5. Üldtähelepanekud EQF 2.taseme kutsestandardite osas.

Kõik raudteetöölise kutsestandardid sisaldavad erinevate praktiliste oskuste nõudeid (tehnohoolduse tegemine, pidurkingade eemaldamine jne), kuid hindamine on läbivalt suuline ja kirjalik. Proovitöö on hindamisena välja toodud vaid vedurijuhi abil ning ühes lõigus nooremehaanikul. Kutsestandardite koostamise juhised soovivad alates 2015. a lisada hindamismeetodi ainult juhul, kui on üks kindel meetod, millega seda kompetentsi kindlasti hinnata tuleb. Kui ei ole ühte kindlaks määratud hindamismeetodit, jäetakse see lahter (valik) kutsestandardist välja. Arvestades aga, et hindamismeetodite all on suuline ja kirjalik hindamine välja toodud, kas kutsestandard tõesti sätestab, et kõikide ülejäänud praktiliste oskuste kontroll toimub vaid suulise ja kirjaliku kontrollina?

Ülejäänud 2. taseme kutsestandardid on mininmaalse tekstiga, kompetentside sisuline tekstiosa on vähene ning sealjuures tööks vajalike oskuste, teadmiste ning hoiakute kirjeldatud kogum kutsestandardis vaid mõnesõnaline. Sellisel kujul kutsestandardid ei oma väga suurt praktilist väärtust, tegu on üldisõnalise lühiloeteluga, millel seos vajalike oskustega liiga üldisõnaline ning õppekava aluseks on sisulist infot vähe.

Eriti kirju pilt avaneb tööks vajalike isiksuseomaduste lahteris, kus isiksuseomaduse definitsioon varieerub väga suurel määral. Loogiline mõtlemine, käeline osavus, enesedistsipliin on vaid mõned näited värvikirevast loetelust, kuhu lisanduvad ka koostöövõime ning suhtlemisoskus.

Joonis 1. Sõnapilv teise taseme kutsestandardites esinenenud tööks vajalikest isikuomadustest

Segast pilti soodustab kutsestandardi koostamise juhised, mis ütlevad, et isikuomadused on tööks vajalikud vaimsed ja kehalised võimed, iseloomujooned ja hoiakud, kuid ei defineeri täpselt nende sõnastust või sisu. Sellele järgneb soovitus, et kutsestandardis peaks tooma välja vaid töö tegemiseks vältimatult vajalikud tööülesannetest ja töö sisust lähtuvad põhjendatud nõuded inimese vaimsetele ja kehalistele võimetele ning iseloomujooned (soovitavalt kuni 5), mis toetavad selle töö tegemist, kuid selle lahtri väärtuse tõlgendamine on jäetud suuresti standardit koostava töögrupi meelevalda. Kuidas neid isikuomadusi hinnatakse, mille alusel neid standardisse kirjutatakse ning mil määral peaksid need peegelduma ka edasises õppes, jääb selgusetuks. Miks raudtee turvanguseadmete nooremehaanikul on isikuomadusena vajalik emotsionaalne stabiilsus, kuid vedurijuhi abil või raudtee teemehaaniku abil see enam oluline ei ole? Kui vajaliku isiksuseomadusena on välja toodud suhtlemisoskus, kas ei peaks selle õpetamine või arendamine kuuluma ka õppe juurde?

Küsimusi võib selles osas esitada mitmeid. Soovituslikud 5–7 olulist isikuomadust on samuti tõlgendatud väga laialt – nii on näiteks jällegi raudtee turvanguseadmete nooremehaaniku kutsestandardis nõutavaid isikuomadusi kokku lausa 25.

Kutset läbivad kompetentsid, mis on üldisõnalised ning kooperimismetoodikal lisatud mitmetele standarditele jätavad samuti sisulises osas soovida. Kui kutset läbiva kompetentsi all on tegevusnäitajana kirjas "osaleb meeskonnatöös", siis kuidas seda mõista? Sisuline tähendus jääb siinkohal selgusetuks ning avab võimalused väga laiadele tõlgendusvariantidele. "Avatus koostööle" on samuti väga ebamäärane sõnastusega ning tegeliku tegevusnäitajana või kompetentsi osana tähendus ei oma.

1.3. Tulemuste analüüs EQF

3.taseme kutsestandardites.

Kolmanda taseme EQF standarditest on raportis hinnatud 47 kehtivat kutsestandardit (Lisa 5).

1.3.1. Enesejuhtimine

Ettevõtlusmudeli alapädevuste esimesest enesejuhtimise grupist (arenguuskumus, autonoomne motivatsioon, emotsioonidega toimetulek, metatunnetus) esineb mudelikohaseid märksõnu 42 kutsestandardis (89% kutsestandarditest). Enamustes kutsestandardites on tegu vaid märksõna mainimisega, tegelikult mudeliga seostatavast täielikust kompetentsist saab rääkida vaid ühe kutsestandardi puhul.

Arenguuskumuse märksõnu esineb EQF 3. taseme kutsestandardites 16 korral. Neist enamuse (12 korda) puhul on märksõnu mainitud kutset läbiva kompetentsi all, kolmel korral töö kirjelduses ning ühel juhul on tegu tööks vajaliku isikuomadusega (edukat tööd toetavad pidev enesearendamine, järjekindlus, meeskonnas töötamise oskus, emotsionaalne stabiilsus ning keskendumis-, kohanemis-, analüüsi- ja eneseorganiseerimisvõime). Kutset läbiva kompetentsina on eelkõige vajalik pidev enesearendamine, sellekohases sõnastuses esineb mudeliga seos näiteks hooldustöötaja, abipürotehniku, keevitaja, koostelukksepa ja konventsionaalsetel metallilõikepinkidel töötaja kutsestandardites. Eraldi on kutset läbiva kompetentside all ühtse eraldiseisva kompetentsina enesearendamine välja toodud pottsepp-selli 3. taseme kutsestandardis. Hooldustöötaja kutsestandard sisaldab töö kirjelduses tekstilõiku "hooldustöötaja töös on vajalik pidev enesearendamine". Külmamehaaniku kutsestandardis on enesearendamine kirja pandud tööks vajalike isikuomaduste alla, kuid nagu hooldustöötajagi puhul edasises kutsestandardis sisuline viide enesearendamisele puudub. Enesetäiendamise vajadus on välja toodud ka küünetehniku kutsestandardis töö kirjelduse osas, kuid edasine sisuline selleskohane info ülejäänud kutsestandardis puudub.

Autonoomse motivatsiooni alapädevusega seostuvaid märksõnu esineb 3. taseme kutsestandardites 93 korral, kuid jällegi saab rääkida vaid märksõna mainimisest, reaalne seos ettevõtluspädevustega on minimaalne.

Autonoomse motivatsiooni märksõnadest kõige levinum on 3. taseme kutsestandardites iseseisvus, mis tuleb välja töö kirjelduses 22 standardis, tööks vajaliku isikuomadusena 5 kutsestandardis, kutset läbiva kompetentsi all 10 kutsestandardi puhul ning kohustusliku kompetentsi osana kahes kutsestandardis, seega kokku 39 korral. Kutsestandardite koostamise juhis täpsustab, et töö kirjelduses tuleks välja tuua töötaja iseseisvuse ja vastutuse ulatus – kas ta töötab juhendamisel,

iseseisvalt või juhib teiste tegevust. Sellealane info mitmetes 3. taseme kutsestandardites puudub. Töö kirjelduse all on välja toodud "töötab iseseisvalt", mistõttu võib öelda, et viide autonoomsele motivatsioonile on kutsestandardis olemas, kuid tegelik seos ettevõtluspädevusega vähene. Eraldi tuleb siinkohal välja tuua raietöölise kutsestandard, kus iseseisvus on välja toodud töökeskkonna ning eripära all: "Raietöölise töökeskkonnaks on mets. Töö toimub välitingimustes ja sõltub ilmastikust. Tööaeg on paindlik. Raietööliline võtab talle antud volituste piires iseseisvalt vastu oma tööd puudutavaid otsuseid." Näide illustreerib ilmekalt, kuivõrd erinev on töögruppide arusaam kutsestandardite koostamise loogikast ning kuivõrd erinevasse lahtrisse võivad erinevates kutsestandardites satuda samatähenduslikud märksõnad.

Motivatsioon/motiveeritus esineb mudeliga seostuvalt 3. taseme kutsestandardites ühel korral, seda nooremaedniku kutsestandardis tööks vajalike isikuomaduste alla – töö eeldab töökust, ausust, motiveeritust jne. Jällegi peab mainima, et tööks vajalike isikuomadusi on nooremaedniku kutsestandardis välja toodud 14 erinevat, kusjuures jääb selgusetuks mis on olnud valiku aluseks ning miks just need omadused on nooremaedniku tööks vajalikud.

Eesmärgipärasust/eesmärkide saavutamine on 3.taseme kutsestandardites nähtav 14 korral, neist 11 kutset läbiva kompetentsi osana, kahel juhul kohustusliku kompetentsi osana ning ühel juhul osana töö kirjeldusest. Eelkõige võib eesmärki märksõnana leida lausest "tegutseb eesmärgipäraselt" või "püstitab tööeesmärgid". Hinnangust on välja jäetud "töövahendite eesmärgipärane kasutamine", millel tööühma arvates seos ettevõtluspädevusega puudub.

Tulemusele orienteerituse märksõna 3. taseme kutsestandardites esineb 22 korral, neist kahel korral tööks vajalike isikuomaduste all, 17 korral kutset läbiva kompetentsi osana ning kahel korral ka töö kirjelduses. Sõnakasutus ning sisuline sõnum varieerub erinevates standardites väga suurelt, kuid enamusest kutset läbiva kompetentsi tegevusnäitajas tuleb välja lausena "tegutseb parima ühise tulemuse saavutamise nimel". Siia järgi haakub hästi märksõna saavutus/saavutamine, mis, nagu eelnevast järeldada võib, esineb samuti enamasti kutset läbiva kompetentsi alla kuuluvates tegevusnäitajates ning seal 15 korral, neist 9 juhul lauses "tegutseb parima ühise tulemuse saavutamise nimel". Lisaks tuleb märksõna välja ühel juhul tööks vajalike isikuomaduste all ning ühel juhul töö kirjelduses.

Emotsioonidega toimetuleku alaseid märksõnu esineb 3. taseme kutsestandardites 7 korral, neist 4 juhul on tegu tööks vajaliku isikuomadusega emotsionaalse stabiilsuse näol. Mida selle all mõeldakse, jääb selgusetuks, samuti on arusaamatu, miks on see vajalik just abitreeneri, külmamehaaniku, raudtee-elektriku ning sõidukite pindade taastaja ja rehvitehniku kutsestandardis. Peab küll mainima, et raudtee-elektriku kutsestandardis on emotsioonidega toimetulek toodud välja ka kutset läbiva kompetentsi all kui "kontrollib oma emotsioone". Teises kolmes kutsestandardis edasised viited emotsioonidega

toimetulekule puuduvad, samuti puuduvad viited emotsioonidega toimetulekule teistes raudteelastega seotud kutsestandardites (raudtee defektoskoopia operaator, raudtee keevitaja, raudteeveeremi lukksepp). Lisaks on kutset läbiva kompetentsi all välja toodud "kontrollib oma emotsioone" ka abikoka kutsestandardis, täpselt sama väljend "oskab kontrollida oma emotsioone" on välja toodud ka IT toe kutsestandardis, kuid seal millegipärast hoopis töö kirjelduse osana.

Metatunnetuse alla kuuluvatest märksõnadest esineb kutsestandardites eelkõige "kogemuspõhine, kogemusest õppimine" ning seda kutsestandardi koosseisus kui "oskused omandanud tööalase kogemuse käigus". Selliselt on märksõna leitav 9 kutsestandardis. Ühel juhul esineb märksõna ka kohustusliku kompetentsi koosseisus.

1.3.2. Sotsiaalsete olukordade lahendamine

Algamise ja kaasamisega seonduvaid märksõnu EQF 3. taseme kutsestandardites praktiliselt ei esine. Ainukese märksõnaleiuna on kuues kutsestandardis toodud tööks vajalike isikuomaduste all välja püsivus, kuid seos mudeli või sotsiaalsete olukordade lahendamise alapädevusega puudub.

Suhtlemine on 3. taseme kutsestandardites märksa rohkem levinud märksõna, kui ükski varasematest, esinedes kutsestandardites tervelt 48 korral (kokku 23 kutsestandardis). Töö kirjelduse osas esineb märksõnaleide 9 korral. 14 juhul on suhtlemine märksõnana välja toodud tööks vajalike isikuomaduste (suhtlemisoskus, suhtlemisvalmidus, hea suhtleja vms) all. 21 korral on suhtlemine/suhtlemisoskus välja toodud kutset läbiva kompetentsi osana, neist kahel juhul eraldi kompetentsina. Nelja kutsestandardi juures esineb suhtlemine kohustusliku kompetentsi osana, neist ühel juhul on tegu eraldi kompetentsiga.

Märksõna konflikti lahendamine/konfliktidega toimetulek esineb 3. taseme kutsestandardites neljal korral, neist ühel juhul (konventsionaalsetel metallilõikepinkidel töötaja) isoleeritult väljaspool suhtlemisega seotud märksõnu.

Erisused kutsestandardite koostamises ning loogikas on hästi nähtavad ka nende märksõnade juures – nii võib näitena välja tuua abikoka kutsestandardi, kus suhtlemisoskust on peetud hädavajalikuks välja tuua tööks vajalike isikuomaduste all, samas edasises kutsestandardis viited suhtlemisoskusele puuduvad. Sama kehtib raudteeveeremi lukksepa ja raudteeveeremi mehaaniku kutsestandardi puhul, kus suhtlemine on välja toodud töö kirjelduses ning suhtlemisoskus tööks vajalike isikuomaduste all, kuid edasises kutsestandardis suhtlemist enam mainitud ei ole.

Väga erinev on lähenemine ka suhtlemisele kompetentside osana – nii leiame näiteks maastikuehitaja ja nooremaedniku

kutset läbivate kompetentside alt tegevusnäitaja osana sõnaihendi "suhtleb kolleegidega", mis pädevuse sisu kahjuks ei näita (suhelda saab ka ilma positiivset suhtlemisoskust omamata). Samas näiteks abipürotehniku kutsestandard sisaldab märksa informatiivsemat "suhtleb kolleegide ja klientidega viisakalt ja korrektselt". Kuigi sisuliselt ettevõtlusmudeli suhtlemisoskuse alapädevuse kriteeriume ei täida kumbki variant, on abipürotehniku kutsestandardi sõnastus märksa informatiivsem ning inimlikum, täites ka paremini kutsestandardi kompetentsi tegevusnäitajate kriteeriume. Õmbleja kutsestandardis välja toodud kutset läbiva kompetentsi tegevusnäitaja "suhtleb sõbralikult ja korrektselt" on samuti näide minimalistlikust lähenemisest.

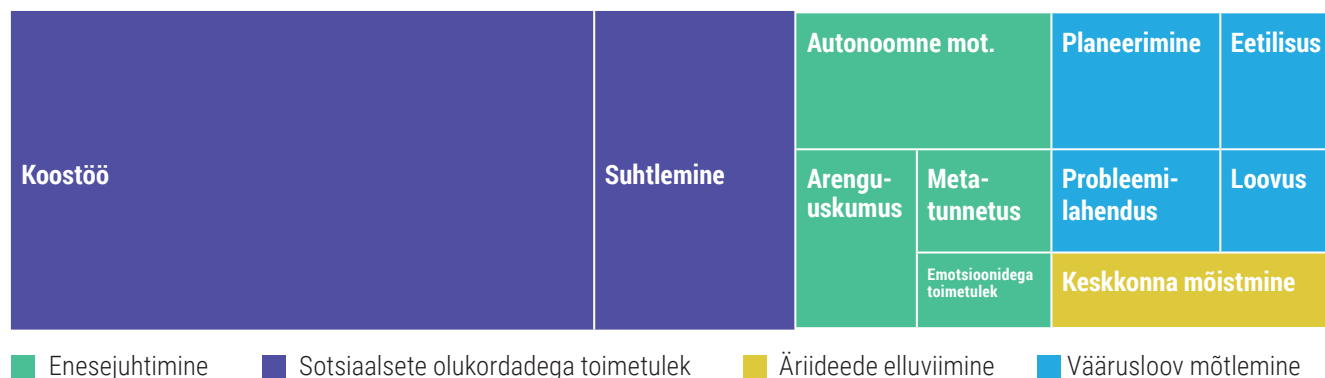
Koostöölaseid märksõnu esineb selle grupi märksõnadest kõige rohkem ning kokku on neid mainitud 146 korral, kokku 41 kutsestandardis. Märksõna "koostöö" esineb 47 korral, 31 kutsestandardi tekstis, neist 27 tuleb välja ka märksõna "meeskonnatöö". Lisaks on meeskonnatöö mainitud ilma märksõnata "koostöö" veel 10s EQF 3. taseme kutsestandardis. Väljaspool neid märksõnu teisi koostöölaseid märksõnu ilma "koostöö" või "meeskonnatöö" mainimiseta ei esine.

On positiivne, et mitmetes 3. taseme kutsestandardites on märgata pingutusi täpsemaks või paremaks koostöö ja meeskonnatöö kompetentsialaseks sõnastuseks (keevitaja, kaldkatusekatja, lamekatusekatja, koostelukksepp jne). Nii on näiteks koostelukksepa kutsestandardis kutset läbiva kompetentsina välja toodud meeskonnatöös osalemine. Selle juurde kuuluvad tegevusnäitajad: "1. osaleb meeskonnatöös. On koostööaldis, jagab teistega kogu tööks vajalikku ja kasulikku informatsiooni ning tegutseb parima ühise tulemuse saavutamise nimel; 2. oskab ja julgeb esitada ning argumenteeritult kaitsta oma seisukohti, esitada ideid ja uuendustepanekuid töö parendamiseks; 3. arvestab oma tööd tehes ka teisi töid tegevate töötajatega." Samas moodustab koostöö või meeskonnatöö eraldi kompetentsina vaid minimaalse osa kõikidest 3. taseme kutsestandardites, olles kohustusliku kompetentsina välja toodud ühes ning kutset läbiva kompetentsina kahes kutsestandardis.

Märksõna esinemisest minimalistliku lähenemisena võib välja tuua näiteks korstnapühkija kutsestandardi, kus kutset läbiva kompetentsina on kirjas meeskonnatöö, mille ainukeseks tegevusnäitajaks on "osaleb meeskonnatöös". Praktiline või kutse omandajale oluline väärtus sellisel lähenemisel jääb selgusetuks.

Mitme kutsestandardi puhul on osalemine meeskonnatöös vajalik vaid töö kirjelduse või tööks vajalike isiksuseomaduste koosseisus, edasises kutsestandardis sellekohased tekstilõigud puuduvad – sellise lahenduse leiame näiteks etendusasutuse helindaja kutsestandardis. Kummalise lahendusega torkab silma ka hooldustöötaja kutsestandard, kus esineb mitu omapärast lähenemist: näiteks on seal oskus töötada meeskonnas eraldi välja toodud töökeskkonna ja eripära lahtis (miks seal?), samuti on koostöö välja toodud töö kirjelduse

Joonisel 3 on välja toodud proportsionaalselt ettevõtluspädevuse alapädevuste esinemine omavahelises võrdluses, mis üsna selgelt viitab ka sellele, et need alapädevused (koostöö, suhtlemine jne), mis on juba varasemalt propageeritud kui ülekantavad pädevused, on oluliselt rohkem esindatud.

Joonis 3. Ettevõtluspädevuse alapädevuste esinemise proportsioon 3. taseme kutsestandardites

Kolmanda taseme standardites puuduvad peaaegu täielikult kitsamale ettevõtlusele (oma ettevõtte algatamine ja arendamine) viitavad märksõnad, kuid lähtuvalt kolmanda taseme fookusest ja sihtgrupist ei ole ka keskendumine ettevõtlusega alustamisele prioriteet ning ka tihti võimete kohane. Samas peaks olema oluliselt rohkem esindatud ettevõtlikkusele – enesearengule, metatunnetusele, emotsioonidega toimetulekule ja suhtlemise arendamisele suunatud viiteid.

1.4. Tulemuste analüüs EQF 4.taseme kutsestandardites.

Neljanda taseme EQF standarditest on raportis hinnatud 144 kehtivat kutsestandardit (Lisa 6).

1.4.1. Enesejuhtimine

Ettevõtlusmudeli alapädevuste esimesest enesejuhtimise grupist (arenguuskumus, autonoomne motivatsioon, emotsioonidega toimetulek, metatunnetus) esineb mudelikohaseid märksõnu 134 kutsestandardis (93% kutsestandarditest).

Arennguuskumuse märksõnu esineb EQF 4. taseme kutsestandardites 79 korral, kokku 66 kutsestandardis. 53 korral esineb arenguuskumuse märksõnu kutset läbiva kompetentsi all, nelja kutsestandardi puhul on enesearendamine või enesetäiendamine välja toodud iseseisva kompetentsina. Kolmel korral on märksõna nimetatud tööks vajalike isikuomaduste all ning 19 korral töö kirjelduse all. Ühel juhul on märksõna esinenud töö

keskkonna ning eripära lahtis (IT-süsteemide noorempetsialisti kutsestandard peab oluliseks mainida enesetäiendamise vajalikkust töö eripärana). Lisaks on märksõna leitav kolmel juhul kohustusliku kompetentsi koosseisus.

Kutset läbiva kompetentsina on ka 4. taseme kutsestandardites välja toodud eelkõige vajalik enesearendamine, sellekohases sõnastuses esineb mudeliga seos näiteks koostelukksepa, müürsepa ja põrandakatja kutsestandardites. Jällegi peab välja tooma, et seosed tööks vajalike isikuomaduste, töö kirjelduse ning kompetentside vahel on nõrgad – näitena võib välja tuua trükiettevalmistaja kutsestandardi, kus töö kirjelduses on peetud vajalikuks välja tuua valmidus ennast pidevalt arendada ja koolitada, et tulla toime areneva tarkvara ning uute seadmete ja töövõtetega – samas pole ülejäänud kutsestandardist vajadust enesearendamist või enesetäiendamist mingis variandis mainitud. Sarnane näide on ka veokorraldaja-logistiku kutsestandard, kus enesetäiendamine on kirjutatud töökirjeldusse, kuid ülejäänud kutsestandardis seda enam ei mainita.

Autonoomse motivatsiooni alapädevusega seostuvaid märksõnu esineb 4. taseme kutsestandardites 274 korral, kokku 120 kutsestandardis. Nagu ka eelnevalt, on samuti siin tegu eelkõige märksõna mainimisega, ning tegelik seos ettevõtluspädevuse alapädevustega on vähene.

Motivatsioon või motiveeritus esineb 4. taseme kutsestandardites vaid kolmel korral, ühel juhul on tegu tööks vajalike isikuomadustega, kahel juhul on märksõna mainitud kutset läbiva kompetentsi tegevusnäitajates. Kõikidel juhtudel on seos ettevõtluspädevuse vastava alapädevusega minimaalne.

Eesmärgipärasust esineb 4. taseme kutsestandardites 59 korral, kokku 57 kutsestandardis. Enamasti esineb sõnastuses

“tegutseb eesmärgipäraselt”, kuid ka “püstitab tööeesmärgid, vastavalt tööeesmärkidele”.

Autonoomse motivatsiooni märksõnadest on ka 4. taseme kutsestandardite puhul kõige leitavamaks märksõnaks iseseisvus, mis tuleb välja töö kirjelduses 87 korral, tööks vajaliku isikuomadusena 21 korral, kutset läbiva kompetentsi all 31 juhul ning kohustusliku kompetentsi osana 9 korral, seega kokku 148 korral, 101 kutsestandardis. Nii nagu 3. tasemel, nii on ka 4. taseme kutsestandardites neid, kus iseseisvus on välja toodud töö keskkonna ning eripära all, selleks on forvarderioperaatori, harvesterioperaatori ning metsaväljaveo autojuhi kutsestandard (sõnastuses: “töötab töökohal üksi ja võtab talleantud volituste piires iseseisvalt vastu otsuseid”).

Samamoodi nagu eelmise taseme puhul, peab ka siin ütlema, et töö kirjelduses puudub iseseisva või juhendatava töötamise maht mitmetest kutsestandarditest ning töö kirjelduse osa on ebahühtlase struktuuri ja ülesehitusega.

Nendes kutsestandardites, kus märksõna “iseseisvus” esineb, on suures osas sõnastusena tegu lausega “võib töötada iseseisvalt või meeskonnas”, “töötab iseseisvalt”, millel seos ettevõtlusmudeli autonoomse motivatsiooni alapädevusega vähene. Üksikute standardite korral võib tõdeda, et sisuline seos autonoomse motivatsiooni alapädevusega on tugevalt olemas.

Tulemusele orienteeritus on 4. taseme kutsestandardites märksõnana leitav 61 korral, 60 erinevas kutsestandardis. Nii, nagu eelmisel tasemel, nii ka siin on märksõna leitav eelkõige kutset läbiva kompetentsi all, seda 50 korral. 5 korral esineb märksõna tööks vajaliku isikuomaduse all, kahel juhul kohustusliku kompetentsi osana ning 4 korral töö kirjelduses. Kutset läbiva kompetentsi puhul on jällegi sagedamini tegemist väljendiga “tegutseb parima ühise tulemuse saavutamise nimel”. Siiski võib 4. taseme kutsestandardites märgata suunda sisukama teksti ning tegevusnäitajate poole (näiteks aedniku kutsestandard, kutset läbiv kompetents: “on orienteeritud tulemustele ning isiklike tööeesmärkide saavutamisele” või maamöödutehnik, samuti kutset läbiva kompetentsi osas: “on oma töös orienteeritud tulemustele ja tööeesmärkide saavutamisele, ta teeb oma tööd hästi ja pühendunult.”).

Saavutus esineb 4. taseme kutsestandardites väljaspool tulemusele orienteeritust kolmes kutsestandardis tööks vajalike isikuomaduste all.

Emotsioonidega toimetuleku alaseid märksõnu esineb kutsestandardites 20 korral, 18 kutsestandardis. Enamikel juhtudel (14 korral) on märksõna leitav tööks vajalike isikuomaduste all (eelkõige emotsionaalse stabiilsuse näol). 4 juhul esineb märksõna kutset läbiva kompetentsi all (baarman, kokk, raudtee-elektrik, trükiste järeltööluseseadmete operaator) sõnastuses “kontrollib oma emotsioone”. Jumestaja kutsestandardis esineb märksõna kohustusliku kompetentsi koosseisus tegevusnäitajas sõnastuses “taandab negatiivsed emotsioonid”. IT-süsteemide noorempetsialistile on oskus kontrollida oma emotsioone

kirjutatud töö kirjeldusse, ometigi puudub jällegi ülejäänud kutsestandardist sellealane info. Peab siinkohal märkima, et IT-süsteemide noorempetsialisti kutsestandard on käesolevasse raportisse küll kaasatud, kuid oma ülesehituselt on tegu e-CF struktuuriga kutsestandardiga, mis ei vasta samadele nõuetele. Eelpoolmainitule tuginedes peab aga jällegi nentima, et selgusetuks jääb loogika, miks just kokk, raudtee-elektrik ja trükiste järeltööluseseadmete operaator peavad olema võimelised kompetentselt oma emotsioone kontrollima, aga teiste kutsestandardite puhul see enam oluline ei ole, eriti juhul, kui emotsionaalne stabiilsus on peetud oluliseks tööks vajalike isikuomaduste all ära mainida.

Metatunnetuse alastest märksõnadest on 4. taseme kutsestandardites olemas kogemusest õppimine, mis esineb 14 korral, neist 12 juhul kutsealase ettevalmistuse kastis. Meenutuseks – kutsestandardid, kus kutsealase ettevalmistuse lahtrisse kuulub lihtsalt “on olemas erialane töökogemus”, pole siia kaasatud, sest töögrupi hinnangul ei vasta ajaline määratlus tegelikule kogemusest õppimise definitsioonile (näiteks 6 kuud töötamist ei määratle, et töötaja sellest midagi õppinud oleks). Seda erinevust peaks ka kutsestandardite koostamisel silmas pidama.

Ülejäänuid enesejuhtimisealaseid märksõnu 4. taseme kutsestandardites ei esine.

1.4.2. Sotsiaalsete olukordade lahendamine

Sotsiaalsete olukordade lahendamise seotud märksõnu esineb 4 taseme kutsestandardites 532 korral.

Algamise ja kaasamisega seonduvaid märksõnu esineb EQF 4. taseme kutsestandardites 38 korral. Algamine on märksõnana leitav 15 korral, 14 erinevas kutsestandardis. Viiel juhul neist on märksõna esinemine jällegi minimaalse sisulise väärtusega, esinedes kujul “on algatusvõimeline”. Seda kombinatsiooni võib leida nii kutset läbiva kompetentsi kui töö kirjelduse all. Ülejäänud juhtudel on märksõna esinemine sisulisem, mudeliga seostatav, nii näiteks leiame helindaja kutsestandardist kohustusliku kompetentsina ettevõtlusega tegelemise, mille tegevusnäitajana on kirjas “algatab, katsetab ja viib ellu uusi lahendusi”. Seega võib öelda, et 9 kutsestandardis on mudeliga seostataval kujul algamine ja kaasamine olemas. Initsiatiiv on välja toodud kahes kutsestandardis, ühel juhul töö keskkonna ja eripära all, teisel juhul kutset läbiva kompetentsi koosseisus (“näitab üles initsiatiivi projektide algatamisel”, mida võib pidada ettevõtlusmudeliga seostuvaks. Püsivust on nimetatud 18 korral tööks vajalike isikuomaduste all. Nendel juhtudel ettevõtlusmudeli vastava alapädevusega sisuline seos puudub. Elluviimine esineb kolmes kutsestandardis kohustusliku kompetentsi osana ning on seostatav ettevõtlusmudeliga.

Suhtlemisoskusega seostuvad märksõnad on 4. taseme

kutsestandardites levinud ning nende esinemissagedus kõrge. Suhtlemine ise esineb märksõnana paljudes 4. taseme kutsestandardites, olles leitav tervelt 184 korral, kokku 95 kutsestandardis. Mõnevõrra üllatav on siiski, et praktiliselt 1/3 kutsestandarditest (34%) ka 4. tasemel saavad hakkama ilma suhtlemist kutsestandardi tekstis välja toomata. Kuigi märksõnana on esinemine sage, on suhtlemine või suhtlemisoskus erinevates sõnastustes eraldiseisva kompetentsina välja toodud vaid 13 kutsestandardis. Samas tuleb positiivselt välja tuua, et ülejäänud kutsestandarditest 61 juhul on seosed ettevõtlusmodeli vastava alapädevusega olemas ning tekstis sisalduvad osaliselt ka vajalikud oskused, teadmised ning hoiakud. Vaid 21 kutsestandardi puhul peab ütlema, et seos märksõna ning ettevõtlusmodeli alapädevuse vahel on minimaalne või üldse puudub.

Konflikt tuleb 4. taseme kutsestandardites välja kui "lahendab konfliktisituatsioone" või "tuleb toime konfliktisituatsioonides". Esineb ainult koos märksõnaga "suhtlemine", 24 korral, kokku 21 kutsestandardis.

Teisi suhtlemisoskusega seotud märksõnu 4. taseme kutsestandardites väljaspool märksõna suhtlus/suhtlemine ei esine.

Koostööoskuse alased märksõnu esineb 4. taseme kutsestandardites 286 korral, kokku 124 kutsestandardis.

Koostöö ise esineb märksõnana 153 korral, kokku 94 kutsestandardis. Neist 63 korral on koostöö märgitud tööks vajalike isikuomaduste all, 63 korral kutset läbiva kompetentsi osana, 16 korda kohustusliku kompetentsi osana ning 11 korda töö kirjelduse all. Viiel korral on koostöö 4. taseme kutsestandardites leitav eraldi kompetentsina kas kutset läbiva või kohustusliku kompetentsi all.

Meeskonnatöö esineb märksõnana 4. taseme kutsestandardites 133 korral. Kõige rohkem on meeskonnatöö välja toodud kutset läbiva kompetentsi all, kokku 67 korral. Lisaks esineb märksõna 34 korral töö kirjelduses, 20 korral tööks vajalike isikuomaduste all ning 12 korda kohustusliku kompetentsi koosseisus. Eraldi kompetentsina on meeskonnatöö välja toodud 11s 4. taseme kutsestandardis.

Koostööoskuste osas saab rääkida kõige suuremast ettevõtlusmodeliga seonduvate märksõnade osakaalust – nii võib öelda, et 97 kutsestandardi korral on märksõna esinemine sisulises seoses ettevõtlusmodeliga vastava alapädevusega ning tegu on vähemalt osalise ettevõtluspädevuse alapädevuse esinemisega.

Jätakuvalt esineb aga ka 4. taseme kutsestandardites niheid kutsestandardi erinevate osade omavahelises haakuvuses. Nii on demineerija kutsestandardi töö kirjelduses välja toodud "suhtleb kolleegidega ja ameti- ning eraisikutega", samalaadset vajab digitaalse trükimasina operaator tööks vajaliku isikuomadusena suhtlemisvalmidust, kuid mõlemas kutsestandardis edasine sisuline viide suhtlemisoskustele,

suhtlemispädevusele puudub. Sarnaseid näiteid võib tuua läbi kogu 4. taseme standardite, mis jällegi viitab ebaühtlasele ning kirjule kutsestandardite koostamisele. Koostööoskuste alased märksõnad pole siinkohal erandiks – nii leiame büroötöötaja tööks vajalike isikuomaduste alt koostöövõime, kuid edasises standardis koostööoskustele viitavad märksõnad puuduvad. Samaväärselt on meeskonnatöö oskus laborandi tööks vajalik isikuomadus, kuid jällegi ei toeta selle olulisust ülejäänud kutsestandard.

1.4.3. Väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine.

Loovus märksõnana esineb 33 kutsestandardis, kokku 38 korral. Neist 28 korral tööks vajalike isikuomaduste alla kuuluva üksusena, viiel juhul kutset läbiva kompetentsi ning kolmel juhul kohustusliku kompetentsi all. Kahel korral on loovus välja toodud töö kirjelduse osana. Kõikidel juhtudel on tegu vaid märksõna mainimisega, sisuline seos ettevõtlusmodeliga vähene või puudub.

Seostamine esineb märksõnana kolmes kutsestandardis kompetentsi osana, kahel juhul kohustusliku kompetentsi ning ühel juhul kutset läbiva kompetentsi koosseisus. Uudsus/uuendusmeelsus esinevad kaheksas kutsestandardis kutset läbiva kompetentsi osana, lisaks ühel juhul töö kirjelduses ning kahel juhul kohustusliku kompetentsi osana.

Probleemilahendamisega seostatavaid märksõnu esineb 4. taseme kutsestandardites 56 korral, kokku 51 kutsestandardis. 35 korral esineb märksõna kutset läbiva kompetentsi koosseisus, 15 korral kohustusliku kompetentsi osana. Viiel korral on märksõna leitav töö kirjelduse osas ning ühel juhul tööks vajalike isikuomaduste alt. Viimasel juhul on tegu mööblirestauraatori kutsestandardiga, ning kuigi inimlikult võib olla mõistetav, miks sellise tegevusala puhul võiks soodumus probleemilahendusele olla eeliseks, peab siiski arutlema esiteks selle üle, mis ja kuidas peaks kuuluma isikuomaduste nimikirja ning kuidas see omakorda peaks seostuma edasise standardiga. Kahetsusväärset peab jällegi tõdema, et edasises kutsestandardis probleemilahendusoskuse arendamisele, omandamisele või selle vajalikkusele viited puuduvad.

Planeerimisega seotud märksõnu, eelkõige töö planeerimisena esineb 78 korral, kokku 72 kutsestandardi tekstis. Töö planeerimine on eraldi kohustuslik kompetents 11 kutsestandardis, kutset läbiva kompetentsi all eraldi kompetentsina 10 kutsestandardi koosseisus. Lisaks on peaaegu kõikides kutsestandardites märgitud töö planeerimine kutsestandardi tööosade lahtris, kuid siiski ei tähenda see, et kõikides kutsestandardites töö planeerimine kohustusliku või kutset läbiva kompetentsi osana mainitud oleks. Ka juhtudel, kus töö planeerimine on mainitud, ei ole sellel sagedasti sisulist seost

ettevõtlusmudeliga "järgib tegevuste planeerimisel tööjuhendit, järgib töötervishoiu ja -ohutusnõudeid töö planeerimisel". Seoseid ettevõtlusmudeliga on olemas 32s 4. taseme kutsestandardis.

Süsteemsus esineb 18 kutsestandardis, kõigis neis kutsestandardites esineb ka töö planeerimine. Eetika ja väärtuspõhisusega seotud märksõnu esineb 30 kutsestandardis. Kõige sagedasem neist ongi eetika/eetilisus, mis on 26 kutsestandardi tekstist. Neist 22 juhul on eetikat ja eetilisust välja toodud kutset läbiva kompetentsi koosseisus, neljal juhul on eetika ja/või eetilisus mainitud kutsestandardi töö kirjelduse osas.

Väärtused on mainitud ainult koos eetikaga, üksinda ei esine. Kõige rohkem ongi kasutatud 4. taseme kutsestandardites sõnastust "peab tähtsaks eetilisi tõekspidamisi ja väärtusi".

Jätksuutlikkus on välja toodud kolmes kutsestandardis, kõigis neis on välja toodud eraldi ka eetika/eetilisus.

"Heale tavale" on viidatud kahes kutsestandardis, mõlemas väljaspool eelnevate märksõnade mainimist.

11 kutsestandardis on välja toodud seaduskuulekus või seaduse järgimine ka kohustusliku või kutset läbiva kompetentsi all. Neist kahe kutsestandardi puhul ei ole eelnevaid eetika ja väärtuspõhisusega seotud märksõnu esinenud.

1.4.4. Äriideede elluviimine.

Nagu varasematel tasemetel, nii ka EQF 4.t aseme kutsestandardites on äriideede elluviimisega seotud märksõnad esindatud minimaalselt. Siiski on võrreldes madalamate tasemete kutsestandarditega siin nähtav mõningane edenemine. Kokku esineb äriideede elluviimisega seotud märksõnu 4. taseme kutsestandardites 75 korral.

Kultuuri mõistmisega seonduvaid märksõnu esineb 4. taseme kutsestandardites 24 korral, eelkõige on tegu sõnastusega "mõistab kultuuride mitmekesisust või arvestab erinevat kultuuritausta"

Keskkonna mõistmisega seotud märksõnadest tuleb 4. taseme kutsestandarditest välja ühiskond ning seda 5 kutsestandardis. Kõikidel juhtudel on tegu kutset läbiva kompetentsiga.

Ärivõimalustega seotud märksõnu esineb 4 taseme kutsestandardites märksa rohkem kui varasematel tasemetel, ning need on leitavad lausa 24 korral, 16 erinevas kutsestandardis. Kõige rohkem esineb märksõna turundamine/turundus (20 korda), lisaks tootearendus neljal korral. Viies kutsestandardis on turundamine kutsestandardis välja toodud eraldi kohustusliku kompetentsina.

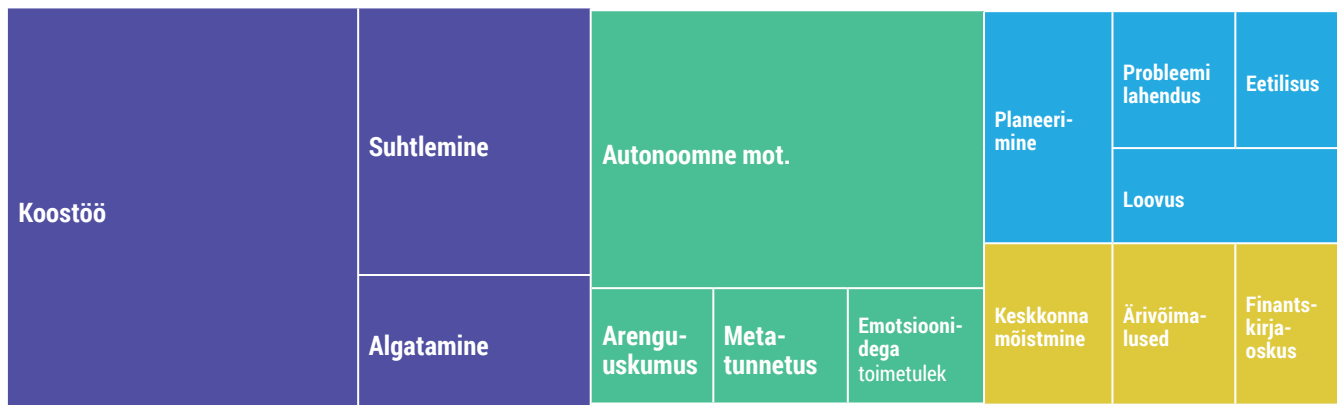
Finantskirjaoskusega seotud märksõnu esineb 4. taseme kutsestandardites 22 korral. "Eelarve" esineb märksõnana 10 korral, 10 kutsestandardis ning kõikidel juhtudel on märksõna leitav kohustusliku kompetentsi osana. "Kapital" on leitav ühest, "hinnakalkulatsioon" veel ühest kutsestandardist. "Finants" tuleb märksõnana välja kuuel korral, raha kahel ning investeerimine ühel juhul.

1.4.5. Üldtähelepanekud.

EQF 4. taseme kutsestandardite tase on kokkuvõttes parem, kutsestandardid on sisukamad ning pisut ühtlasema ülesehitusega. Varasemate tasemete osas välja toodud kriitika on aga kohaldatav siingi ning parendamisruumi jagub.

Kõikide ettevõtlusmudeli pädevuste osas on nähtav positiivne tendents, esinemissagedus on suurem ning sisulised seosed mudeliga sagedamini leitavad. Siiski on täitmata ruumi veel väga palju, mida illustreerib ilmekalt ka fakt, et näiteks finantskirjaoskusega seonduvaid märksõnaleide on 4. taseme kutsestandarditest vaid 18 kutsestandardis 144st.

Üldtähelepanekutest tundub ka, et sellel tasemel rohkem kui varasemalt pööratakse rõhku teadmiste loetelule. Kas see on kogemata nii, või kuidagi taotluslik, kuid 4. taseme kutsestandardites nii kohustuslike kui kutset läbivate kompetentside juurde kuulub sagedasti üsna pikk teadmiste loetelu. Kuigi selline lähenemine ei ole keelatud, ei soodusta see pädevuspõhist kutsestandardi koostamist, kus kompetentsi defineerivad teadmised, oskused ja hoiakud peaksid sisalduma kompetentsi tegevusnäitajades. Praeguste 4. taseme kutsestandardite juures näeme pigem oskuste punkt-punktilist loetelu, mida täiendab selle lõppu käiv teadmiste nimekiri. Hoiakud on sellesel lähenemisel tihtipeale üldse puudu. Selline detailihaaval kutse piasjadeks jaotamine ei soodusta ühtse terviku ning arusaamade teket. Oluliselt rohkem peaks pühendama tähelepanu 4. taseme kutsestandardite terviklikkusele ning sisule. Joonisel 4 on toodud välja proportsionaalselt ettevõtluspädevuse alapädevuste esinemine omavahelises võrdluses, mis üsna selgelt viitab ka sellele, et need alapädevused (koostöö, suhtlemine jne), mis on juba varasemalt propageeritud kui ülekantavad pädevused, on oluliselt rohkem esindatud. Vähem on esindatud nõ kitsas ettevõtluspädevus ehk uuringu aluseks olnud mudelis kui äriideede elluviimine.

■ Enesejuhtimine ■ Sotsiaalsete olukordadega toimetulek ■ Äriideede elluviimine ■ Väärusloov mõtlemine

Joonis 4. Ettevõtlushpädevuse alapädevuste esinemise proportsioon 4. taseme kutsestandardites

1.5. Tulemuste analüüs EQF 5.taseme kutsestandardites.

Viienda taseme EQF standarditest on raportis hinnatud 112 kehtivat kutsestandardit (Lisa 7).

1.5.1. Enesejuhtimine

Enesejuhtimise alaseid märksõnu esineb viienda taseme kutsestandardites kokku 401 korral.

Enesearendamisega seotud märksõnu esineb 5 taseme kutsestandardites 77 korral. 7 korral on märksõna mainitud tööks vajalike isikuomaduste all, 10 juhul töö kirjelduse osas, 9 juhul kohustuslik kompetentsi osana ning 51 korral kutset läbiva kompetentsi koosseisus. Enesearendamine, enesetäiendamine on eraldiseisva kompetentsina 5. taseme kutsestandarditest leitav erinevas sõnastuses 12 kutsestandardis. Kokku on enesearendamisega seotud märksõnu võimalik leida 51 kutsestandardist.

Autonoomse motivatsiooniga seotud märksõnadest esineb eesmärgipärasus 70 korral, neist kolmel korral tööks vajalike isikuomaduste all, 39 korral kutset läbiva kompetentsi osas ning 28 korral kohustusliku kompetentsi kuuluvana. Kokku esineb eesmärgipärasus või eesmärgile suunatus 56 kutsestandardi tekstis. Motiveeritus esineb 2 korral kutset läbiva kompetentsi all. Iseseisvus 88 korral, neist 20 juhul tööks vajalike isikuomaduste all, 49 juhul töö kirjelduse all ning vaid 10 korral kutset läbiva ning 9 korral kohustusliku kompetentsi all. Tulemusele orienteeritus esineb 65 korral, neist 5 korral tööks vajalike isikuomaduste all, viiel korral töö kirjelduses, 15 korda kohustusliku kompetentsi osas ning 40 korral kutset läbiva

kompetentsi all. Kahes kutsestandardis on tulemustele suunatus/tulemuste saavutamine toodud välja eraldi kompetentsina, ühel juhul kohustusliku, ühel juhul kutset läbiva kompetentsina. Saavutus esineb 67 korral, neist 34 korral koos tulemusega (nt "tegutseb parima ühise tulemuse saavutamise nimel"). Iseseisva märksõnana esineb saavutus 33 korral, neist kuuel juhul tööks vajalike isikuomaduste all, viiel korral töö kirjelduses, 10 korral kutset läbiva kompetentsi all ning 12 korral kohustusliku kompetentsi osana. Kokku esineb autonoomse motivatsiooniga seotud märksõnu 88s 4. taseme kutsestandardis, kuid vaid 59 kutsestandardis on vähemalt osaline seos ettevõtlushpädevusega olemas.

Emotsioonidega toimetuleku alaseid märksõnu esineb kokku 21 korral, 19 kutsestandardis. 12 korral on "emotsionaalne stabiilsus" mainitud tööks vajaliku isikuomadusena, kahel juhul on emotsioonid nimetatud töö kirjelduses, ühel juhul töö keskkonna ning eripära lahtris (kutseõpetaja). Kolmel korral on emotsioonidega toimetulekut (näiteks "kontrollib oma emotsioone") mainitud kutset läbiva kompetentsi all, kolmel korral kohustusliku kompetentsi osana.

Metatunnetusega seonduvatest märksõnadest esineb 5. taseme kutsestandardites kogemusest õppimine, mis on leitav 11 kutsestandardist. Kuigi paljudes kutsestandardites on kutsealase ettevalmistuse all nõutav eelnev töökogemus, ei maini see lahter kusagil kogemusest õppimist, erandiks on siinkohal vaid juuksuri kutsestandard. Teistes 5. taseme kutsestandardites on kogemusest õppimine kirjas kuuel juhul kutset läbiva kompetentsi osana, kolmel korral kohustuslikus kompetentsis ning kahel juhul töö kirjelduse osana.

Enesejuhtimine eraldi iseseisva kompetentsina on leitav ärikorralduse spetsialisti, personalispetsialisti ning väikeettevõtja kutsestandarditest.

Teisi enesejuhtimise alaseid märksõnu 5. taseme kutsestandardites ei esine.

1.5.2. Sotsiaalsete olukordade lahendamine

Algamise ja kaasamisega seotud märksõnu esineb 5. taseme kutsestandardites 38 korral, kokku 28 kutsestandardis.

Algamine esineb märksõnana 15 korral, kusjuures neist 14 korral kutset läbiva või kohustusliku kompetentsi osana ning ühel juhul töö kirjelduses. Püsivus esineb 7 korral ning on kõikidel kordadel mainitud tööks vajalike isikuomaduste all. Elluviimine esineb 16 korda, kokku 11 kutsestandardis.

Suhtlemisoskusega seotud märksõnu esineb peaaegu kõigis 5. taseme kutsestandardites, kuid mitte alati ei ole nad ettevõtlusmudeliga sisuliselt seostatavad. Suhtlus/suhtlemine esineb 5. taseme kutsestandarditest 100s, ehk siis teisiti öelduna, 12s 5. taseme kutsestandardis ei esine suhtlust/suhtlemist kui märksõna. Lisaks on eelnevalt 100 kutsestandardist 13 standardit sellised, kus suhtlemine on välja toodud vaid töö kirjelduse või tööks vajalike isikuomaduste all, sisuline seos ettevõtlusmudeliga vähene ning väärtus kutsestandardis küsitav. 87 kutsestandardis on suhtlemine vähemalt ära toodud kutset läbiva või kohustusliku kompetentsi all ning nende hulgas 21 kutsestandardi puhul on suhtlemine või suhtlemisoskus välja toodud eraldi kompetentsina. Konfliktide lahendamine esineb 37 kutsestandardis ning vaid ühel juhul on tegu kutsestandardiga, kus suhtlemisoskust ei ole standardis mainitud. Empaatia/empaatiilisus esineb 5. taseme kutsestandardites 22 korral, neist 21 korral on tegu tööks vajaliku isikuomadusega, ühel juhul on märksõna mainitud kohustusliku kompetentsi osana. Teisi suhtlemisoskusega seotud märksõnu 5. taseme kutsestandardites mudeliga seostuvalt ei esine.

Koostööoskusega seotud märksõnadest esineb koostöö 165 korral, kokku 94 kutsestandardis. Neist 21 puhul on koostöövalmidus/koostööoskus välja toodud vaid tööks vajalike isikuomaduste all ning edasises kutsestandardis koostööd mainitud ei ole. Kui vaatame meeskonnatööd, siis seda on märksõnana välja toodud 167 korral, kokku 93 kutsestandardis ning neist 8 kutsestandardi puhul on märksõna esinemine, kas tööks vajalike isikuomaduste ja/või töö kirjelduse all, kusjuures edasises standardis viited meeskonnatööle puuduvad. Kombineeritult on 5. taseme kutsestandardites 18 standardit, milles väljaspool isikuomadusi või töö kirjeldust viiteid koostööle/meeskonnatööle ei ole. Mitmel juhul on ka kompetentide all tegu väga minimalistliku kirjeldusega (nt meisterpagar, kutset läbiv kompetents, „teeb koostööd“). Sellistel tingimustel on seosed ettevõtlusmudeli vastava alapädevusega vähesed. Mõnevõrra üllatuslik on, et ka 5. tasemel, olukorras, kus koostöö ja meeskonnatöö esinemine märksõnadena on võrdlemisi kõrge ning võiks eeldada, et ka kutsestandardites on sellele rohkem rõhku pööratud, leiame me kõikide kutsestandardite hulgas siiski vaid ainult 18 standardit, kus koostöö või meeskonnatöö esineb eraldiseisva kompetentsina kas kutset läbiva või kohustusliku kompetentsi hulgas.

1.5.3. Väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine.

Loovusega seotud märksõnu esineb 5. tasandi kutsestandardites 53 kutsestandardis. Neist 15 korral esineb märksõna vaid tööks vajalike isikuomaduste loetelus, edaspidises kutsestandardis mainimiseta. Ülejäänud 38 kutsestandardi puhul on märksõna mainitud kohustusliku või kutset läbiva kompetentsi koosseisus. Loovuse alaseid märksõnu 5. taseme kutsestandardites eraldiseisva kompetentsina ei esine. Kõige sagedasemalt esinevaks märksõnaks selles blokis ongi loovus, esinedes kutsestandardites 44 korral, kokku 33 kutsestandardis. Leidlikkust 5 taseme kutsestandardites märksõnana ei esine. Seostamine on selle taseme kutsestandardites leitav 8 korral ning uudsus/uuendusmeelsus esinevad 20 korral kokku 15 kutsestandardis.

Probleemilahendusega seotud märksõnu esineb 5. taseme kutsestandardites 58 korral, kokku 49 kutsestandardis. 2 kutsestandardis on probleemilahendamine välja toodud eraldiseisva kompetentsina, ühel juhul kutset läbiva kompetentsi all, teisel juhul kohustusliku kompetentsina. Kahes kutsestandardis on probleemilahendamine välja toodud töö kirjelduse osana, kuid edasises tekstis viited sellealasele pädevusele puuduvad.

Planeerimine esineb mitmetes 5. taseme kutsestandardites töö osade all olevas loetelus. Väljaspool seda esineb planeerimine kutsestandardites 107 korral, 74 kutsestandardi koosseisus. Neist 8 kutsestandardi puhul on planeerimine (näiteks planeerimisoskuse) välja toodud ainult tööks vajalike isikuomaduste või töö kirjelduse all, mille puhul seos ettevõtlusmudeli alapädevustega vähene. Ülejäänud 66 kutsestandardis on 19 kutsestandardi puhul töö planeerimine välja toodud eraldi kompetentsina, 47 kutsestandardis esineb planeerimine tegevusnäitaja või teadmisenäitajana, neist 29 standardis kohustusliku kompetentsi osana, 6 kutsestandardis kutset läbiva kompetentsi osana ning 12 kutsestandardis mõlemas.

Süsteemsus on leitav 9 kutsestandardist, neist kolmel juhul tööks vajalike isikuomaduste alt, ülejäänud juhtudel kutset läbiva kompetentsi osana. Väljaspool planeerimist esineb süsteemsus 3 kutsestandardis ning nendel juhtudel seos ettevõtlusmudeli alapädevustega puudub.

Eetika ja väärtuspõhisusega seotud märksõnu leiab 5. taseme kutsestandarditest 90 korral, kokku 59 kutsestandardist. Jällegi on 10 kutsestandardi puhul sellealaseid märksõnu välja toodud vaid töö kirjelduses või tööks vajalike isikuomaduste all, mispuhul tegelik seos ning olulisus kutsestandardis jääb selgusetuks. Sisulist seost ettevõtlusmudeli alapädevustega sellistel juhtudel praktiliselt olematu.

Märksõnadest levinuim on eetika, mis esineb 5. taseme kutsestandardites kokku 32 korral. Seaduskuulekus/seaduspõhisus, seaduse järgimine esinevad selle taseme kutsestandardites

kokku 30 korral, väärtused ning väärtuspõhisus 24 korral ning hea tava on märksõnana leitav 3 kutsestandardist. Kolmes kutsestandardis on väärtusloome ja lahenduste leidmise alased märksõnad leitavad eraldiseisva kompetentsiga.

94 viienda taseme kutsestandardist on vähemalt mingis osas väärtusloome ning lahenduste leidmise alapädevus esindatud. 18s viienda taseme kutsestandardites viited väärtusloome ning lahenduste leidmise pädevusega seonduvatele märksõnadele aga puuduvad üldse.

1.5.4. Äriideede elluviimine

Kultuuri mõistmisega seotud märksõnu esineb 30 kutsestandardis, ning kõigis, välja arvatud ühes kutsestandardis, esineb märksõna, kas kohustusliku või kutset läbiva kompetentsi osana. Ühes kutsestandardis on kultuuri mõistmine välja toodud töö kirjelduse tekstiosas. Mitte üheski 5. taseme kutsestandardis kultuuri mõistmist eraldi kompetentsina ei esine.

Keskkonnamõistmisega seonduvaid märksõnu esineb 5. taseme kutsestandardites vaid 12 kutsestandardis, neist 5 juhul kohustusliku ning 7 juhul kutset läbiva kompetentsi osana. Ühelgi juhul jällegi ei ole tegu eraldiseisva kompetentsiga.

Ärivõimalustega seonduvad märksõnad on võrreldes varasemate tasemetega siinsetes kutsestandardites hästi esindatud, leidudes koguni 64 korral kokku 34 kutsestandardis. 11 kutsestandardi puhul on tegu eraldi välja toodud kompetentsiga ning kõikides standardites on sel juhul tegu kohustusliku kompetentsiga.

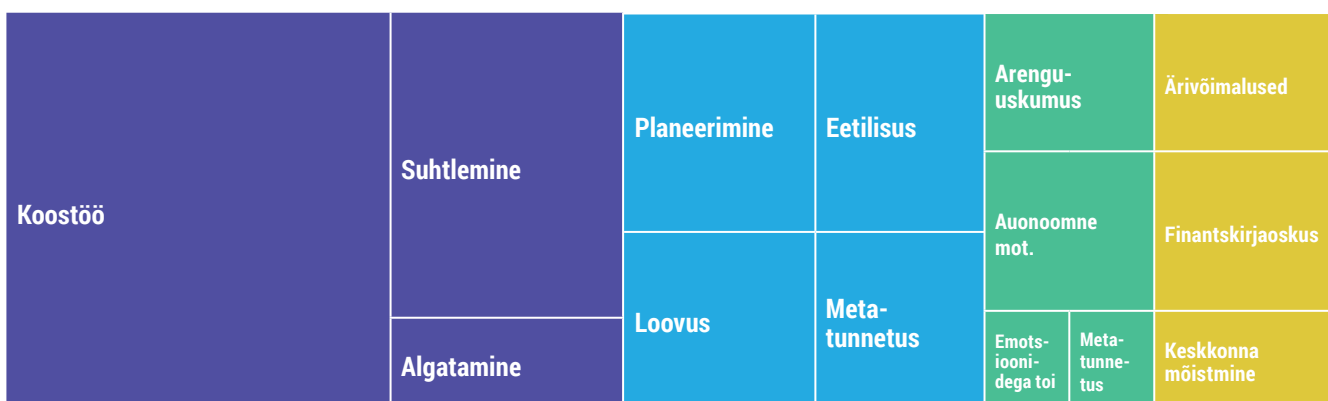
Finantskirjaoskusega seotud märksõnu esineb 56 korral, 36 erinevas kutsestandardis. Kolme kutsestandardi puhul tuleb märksõna esile eraldiseisva kompetentsina.

Kokku esineb äriideede elluviimisega seotud märksõnu 5. taseme kutsestandardites 167 korral, 53 erinevas kutsestandardis. 15 kutsestandardis on leitavad finantskirjaoskusega seonduvad märksõnad ilma ärivõimalustega seonduvate märksõnadeta, vastupidine on tösi 13 kutsestandardi puhul. Ilmselt peitub ka siin vähemalt osaliselt viide kutsestandardite koostamise ning läbimõtleamise (mõtlematuse) loogikale ning kompetentside omavahelistele seostele.

1.5.5. Üldtähelepanekud

Eelmiste tasemetega võrreldes on EQF 5. taseme kutsestandardid stabiilsema üldtasemega, järgides oma ülesehituselt ning sisult rohkem kutsestandardite koostamise juhust ja nõudeid. Eelnevatel tasemetel välja toodud kriitika on kohaldatav aga siingi. Eelkõige peab välja tooma jätkuvalt väga kõikuvat loogilist ülesehitust ning seoseid töö kirjelduse, tööks vajalike isikuomaduste ning kutsestandardi kompetentside vahel. Positiivse arenguna on siin tasemel üldiselt vähem loeteludest koosnevaid kompetentside lehekülgi, ning vähemalt teadmised ja oskused on püütud suuremas mahus integreerida komplekselt kutsestandardite kompetentside tegevusnäitajatesse. Joonisel 5 on toodud välja proportsionaalselt ettevõtluspädevuse alapädevuste esinemine omavahelises võrdluses, mis üsna selgelt viitab ka sellele, et need alapädevused (koostöö, suhtlemine jne), mis on juba varasemalt propageeritud kui ülekantavad pädevused, on oluliselt rohkem esindatud. Vähem on esindatud nõ kitsas ettevõtluspädevus ehk uuringu aluseks olnud mudelis kui äriideede elluviimine.

Omaette küsimus on nõ pehmete ja arengule suunatud alapädevuste (autonoomne motivatsioon, metatunnetus jne) esinemine, mis üsna selgelt näitab, et need ei ole väärtustatud. Kui selle (enesejuhtimine) valdkonna pädevuste esinemine ei

■ Enesejuhtimine ■ Sotsiaalsete olukordadega toimetulek ■ Äriideede elluviimine ■ Väärtusloov mõtlemine

Joonis 5. Ettevõtluspädevuse alapädevuste esinemise proportsioon 5. taseme kutsestandardites

ole ehk kriitiline nende standardites, mis ei ole seotud tasemeõppega, siis õppekavade aluseks olevates kutsestandardites peaks need alapädevused olema kindlasti fookuseeritud.

1.6. Ettevõtlusmudeli alapädevuste gruppide esinemine kõikides uuringusse kaasatud kutsestandardites.

1.6.1. Ettevõtlusmudeli alapädevuste esinemine 2 taseme kutsestandardites.

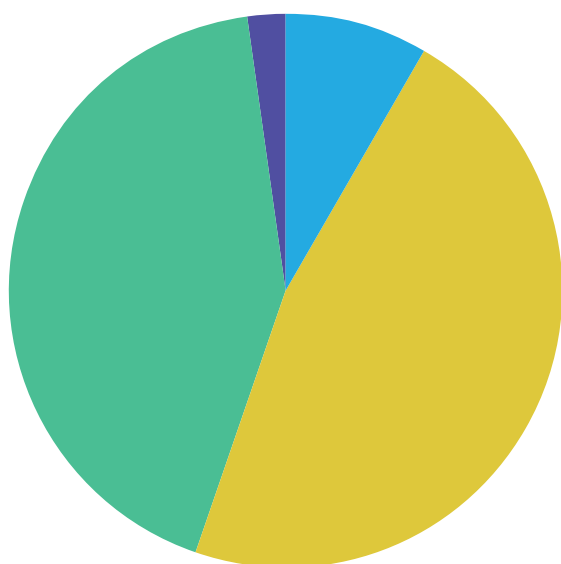
2. taseme kutsestandardites on kokkuvõttes ettevõtlusmudeli alapädevuste üldesinemine minimaalne. Üheski 2. taseme kutsestandardis ei esine ühtegi täielikku ettevõtlusmudeli pädevust koos alapädevustega. Neljas 2. taseme kutsestandardis esineb korraga osaliselt nii I, II kui III grupi alapädevusi (näiteks raudtee liikluskorraldustöötaja kutsestandardis esineb I grupist osaline viide autonoomsele motivatsioonile, II grupist suhtlemisoskusele ning koostööoskusele, III grupist probleemilahendusele).

1.6.2. Ettevõtlusmudeli alapädevuste esinemine 3 taseme kutsestandardites.

Ka 3. taseme kutsestandardites on ettevõtlusmudeli alapädevuste esinemine vähene, kuid tendents on pigem positiivne ning viitab suuremale ettevõtlusmudeliga seonduvate alapädevuste hulga.

I grupi alapädevustest esineb korraga 3. taseme kutsestandardites kõige rohkem viiteid kolmele (näiteks arenguuskumus, autonoomne motivatsioon ning metatunnetus). Kolm I grupi alapädevust on esindatud näiteks puidupingioperaatori ning konventsionaalsetel metallilõikepinkidel töötaja kutsestandardites. II grupi alapädevustest esineb maksimaalselt korraga kaks alapädevust, neid leiame näiteks abipürotehniku, hoteliteenindaja, nooremaedniku või palkmajaehitaja kutsestandardist. III grupi alapädevustest esineb maksimaalselt korraga kolm, näiteks keevitaja või koostelukksepa kutsestandardites. IV grupi alapädevused on esindatud minimaalselt.

Ühtegi täielikku ettevõtlusmudeli kompetentsi esinemist 3. taseme kutsestandarditest ei leia. Kõige rohkem on ettevõtlusmudeliga seotud abikoka, hooldustöötaja, keevitaja, konventsionaalsetel metallilõikepinkidel töötaja, koostelukksepa, palkmajaehitaja ning pottsepp-selli kutsestandardid, milles kõigis on ära toodud seos vähemalt kuue ettevõtlusmudeli alapädevusega (konventsionaalsetel metallilõikepinkidel töötaja kutsestandardis 7). Joonis 6 toob välja kõikide alapädevuste märksõnade esinemise 3. taseme kutsestandardites.

Märksõnade esinemine 3 taseme kutsestandardites.

- Ei esine ühtegi ettevõtlusmudeli märksõna
- Esineb 1-3 märksõna
- Esineb 4-6 märksõna
- Esineb 7-9 märksõna

Joonis 6. Ettevõtluspädevuste mudeli märksõnad 3 taseme kutsestandardites.

Kõikidest 3. taseme kutsestandarditest kolmes (hooldustöötaja, abikokk, pottsepp-sell) esineb märksõnu kõigist neljast ettevõtlusmudeli pädevusest. Minimaalselt esineb ettevõtlusmudeli seondatavaid viiteid alapädevustele näiteks 3. taseme külmamehaaniku, lavatehniku, lõhkaja või raietöölise kutsestandardites. Joonis 7 illustreerib kogu ettevõtluspädevuse mudeli kompetentside esinemist 3 taseme kutsestandardites.

Ettevõtlusmudeli pädevuste esinemine EQF 3 taseme kutsestandardites.

Joonis 7. Alapädevuste alased märksõnad 3 taseme kutsestandardites.

1.6.3. Ettevõtlusmudeli alapädevuste esinemine 4 taseme kutsestandardites.

Täieliku pädevusena esinemisena I grupi märksõnade osas 4. taseme kutsestandardite osas ei ole. Kõige rohkem ehk kolme I grupi alapädevuse märksõnu esineb kalakasvataja, keevitaja, koostelukksepa, loomaarsti abi, maamöödutehniku, puidupingoperaatori, tislari ja tööriistalukksepa kutsestandardites.

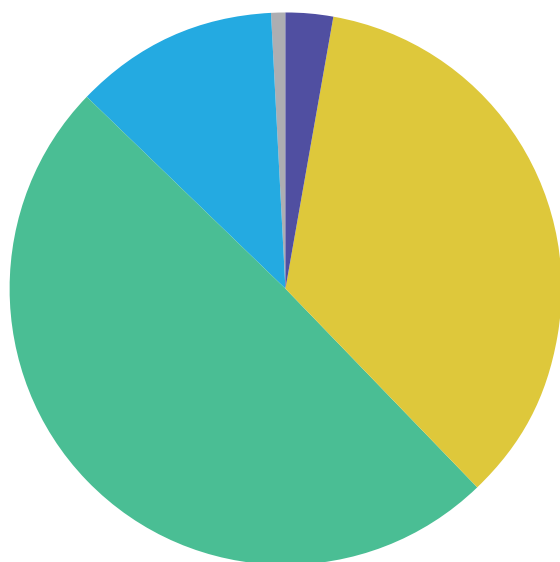
II grupi märksõnadest esineb kõigi kolme alapädevuse märksõnu abivahendi spetsialisti, helindaja, IT süsteemide noorem spetsialisti, kalakasvataja, kinnisvarahooldaja, korteriühistu juhi, kultuurikorraldaja, logistiku abi, loomaarsti abi ning teleoperaatori kutsestandarditest.

III grupi alapädevustest esineb korraka kolme erineva alapädevuse märksõnu, need on selliselt mainitud näiteks baarmeni, hooldustöötaja, IT süsteemide noorem spetsialisti, klaverihäälestaja-tehniku, koka, koostelukksepa, lavameistri, logistiku

abi, maamöödutehniku, mehhatrooniku, tööriistalukksepa ning väikelaevaehitaja kutsestandardites.

IV grupi alapädevused on mainitud oluliselt vähem, kui eelmised grupid ning selliseid standardeid, kus on esindatud kolm IV grupi alapädevuse märksõna koos, esineb pottsepa kutsestandardis, kõik neli IV grupi alapädevuse märksõna on välja toodud helindaja kutsestandardis.

Kõigi alapädevuste (kokku 15) märksõnade esinemist 4. taseme kutsestandardites ei esine. Kõige lähemale (10/15) jõuab helindaja kutsestandard, järgnevad maamöödutehniku kutsestandard (9/15), kus aga puuduvad IV grupi alapädevustele viitavad märksõnad. Baarmeni, koka, logistiku abi ning loomaarsti abi kutsestandardites esineb 8 alapädevuse märksõnu, kusjuures esindatud on kõik 4 ettevõtlusmudeli kompetentsi. Joonis 8 illustreerib kõikide ettevõtluspädevuste mudeli märksõnade esinemist EQF 4. taseme kutsestandardite hulgas.

Märksõnade esinemine 4 taseme kutsestandardites.

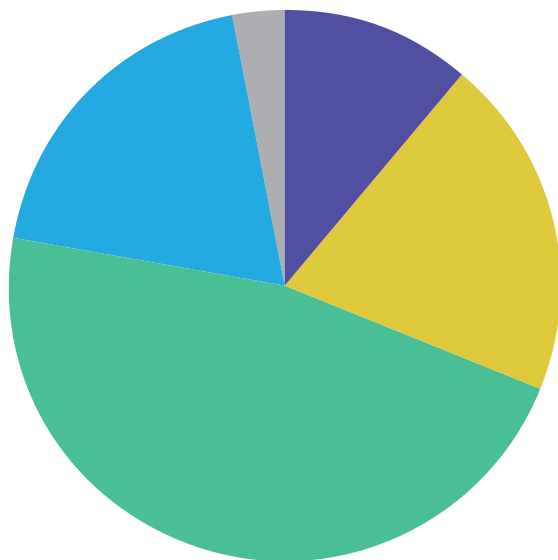
- Ei esine ühtegi ettevõtlusmudeli märksõna
- Esineb 1-3 märksõna
- Esineb 4-6 märksõna
- Esineb 7-9 märksõna
- Esineb 10 ja rohkem märksõna

Joonis 8. Ettevõtluspädevuste mudeli märksõnad 4 taseme kutsestandardites.

Kõigist neljast ettevõtlusmudeli kompetentsist on vähemalt üks märksõna esindatud ka aedniku (6/15), erakorralise meditsiini tehniku (4/15), floristi (6/15), fotograafi (7/15), hooldustöötaja (7/15), hotelliteenindaja (5/15), interpreedi (5/15), juhmestaja (6/15), kelneri (5/15), kerge te rōivaste rätsepa (6/15), kinnisvarahalduri (7/15), kinnisvarahooldaja (7/15), korteriühistu juhi (7/15), kujundaja (6/15), kultuurikorraldaja (7/15), mööblirestauraatori (6/15), nahkkäsitöö valmistaja (6/15), noorsootöötaja (5/15), pottsepa (7/15), puukäsitöölise (6/15), sepa (5/15), ning teleoperaatori (6/15) kutsestandardites.

Kõige vähem on ettevõtluspädevuse mudel esindatud forvarderioperaatori, harvesterioperaatori, metsaväljaveo autojuhi, rannakaluri, autokeretehniku, bürootöötaja, elektrituulikute paigaldaja, fotoelektriliste elektritootmissüsteemide paigaldaja, kondiitri, küünetehniku, laborandi, pagari ning turvasüsteemide tehniku kutsestandardites. Joonis 9 toob välja kõikide ettevõtlusmudeli alapädevuste märksõnade esinemise 4. taseme kutsestandardites kõikide alapädevuste lõikes.

Ettevõtlusmudeli pädevuste esinemine EQF 4 taseme kutsestandardites.

- Esineb vaid ühe pädevuse alaseid märksõnu
- Esineb 2 pädevuse alaseid märksõnu
- Esineb kolme pädevuse alaseid märksõnu
- Esineb kõigi nelja pädevuse alaseid märksõnu
- Ei esine ühegi pädevuse alaseid märksõnu

Joonis 9. Alapädevuste alased märksõnad 4 taseme kutsestandardites.

1.6.4. Ettevõtlusmudeli alapädevuste esinemine 5 taseme kutsestandardites.

I grupi märksõnadest kõigi nelja alapädevuse märksõnu korruga üheski kutsestandardi koosseisus ei esine. Kolme alapädevuse märksõnu esineb kokku erinevas kombinatsioonis 12 kutsestandardi tekstis.

II grupi märksõnad on esindatud täielikult (kõik kolm alapädevust) 13 kutsestandardis, muuhulgas näiteks väikeettevõtja, välioperaatori, sisetööde elektriku ja projektijuhi assistendi kutsestandardites.

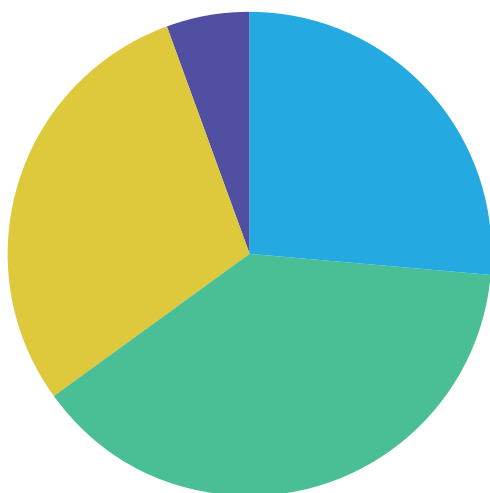
III grupi alapädevustest esineb kõigi nelja alapädevuse märksõnu kokku kuues kutsestandardis, näiteks ärikorralduse spetsialisti,

geodeedi, maamõõtja ja tekstiilikäsitöölise kutsestandardites.

IV grupi alapädevused on täielikult esindatud neljas kutsestandardis, need on väikeettevõtja, meisterflorist, kinnisvaramaakler ja ärikorralduse spetsialist.

Kõikide alapädevuste täielikku esinemist vaid märksõnade alusel ka 5. taseme kutsestandarditest ei leia, kuid väga lähedale (14/15) jõuavad ärikorralduse spetsialisti ning väikeettevõtja kutsestandardid. Järgnevad projektijuhi assistendi (12/15), kutseõpetaja (11/15) ja kinnisvaramaakleri (11/15) kutsestandardid.

Erinevalt varasemate tasemete kutsestandarditest on märkimisväärselt parem kõigi nelja ettevõtlusmudeli pädevuste esinemine, nii leiab viiteid kõigile kompetentsidele kokku koguni 49 kutsestandardis. Joonis 10 illustreerib kõikide ettevõtluspädevuste mudeli märksõnade esinemist EQF 5 taseme kutsestandardite hulgas.

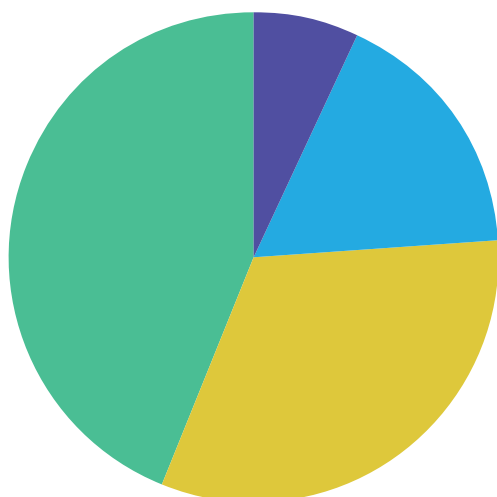

Märksõnade esinemine 5 taseme kutsestandardites.

- Esineb 1-3 märksõna
- Esineb 4-6 märksõna
- Esineb 7-9 märksõna
- Esineb 10 ja rohkem märksõna

Joonis 10. Ettevõtluspädevuste mudeli märksõnad 5 taseme kutsestandardites.

Joonis 11 toob välja kõikide ettevõtlusmudeli alapädevuste märksõnade esinemise 5. taseme kutsestandardites kõikide alapädevuste lõikes.

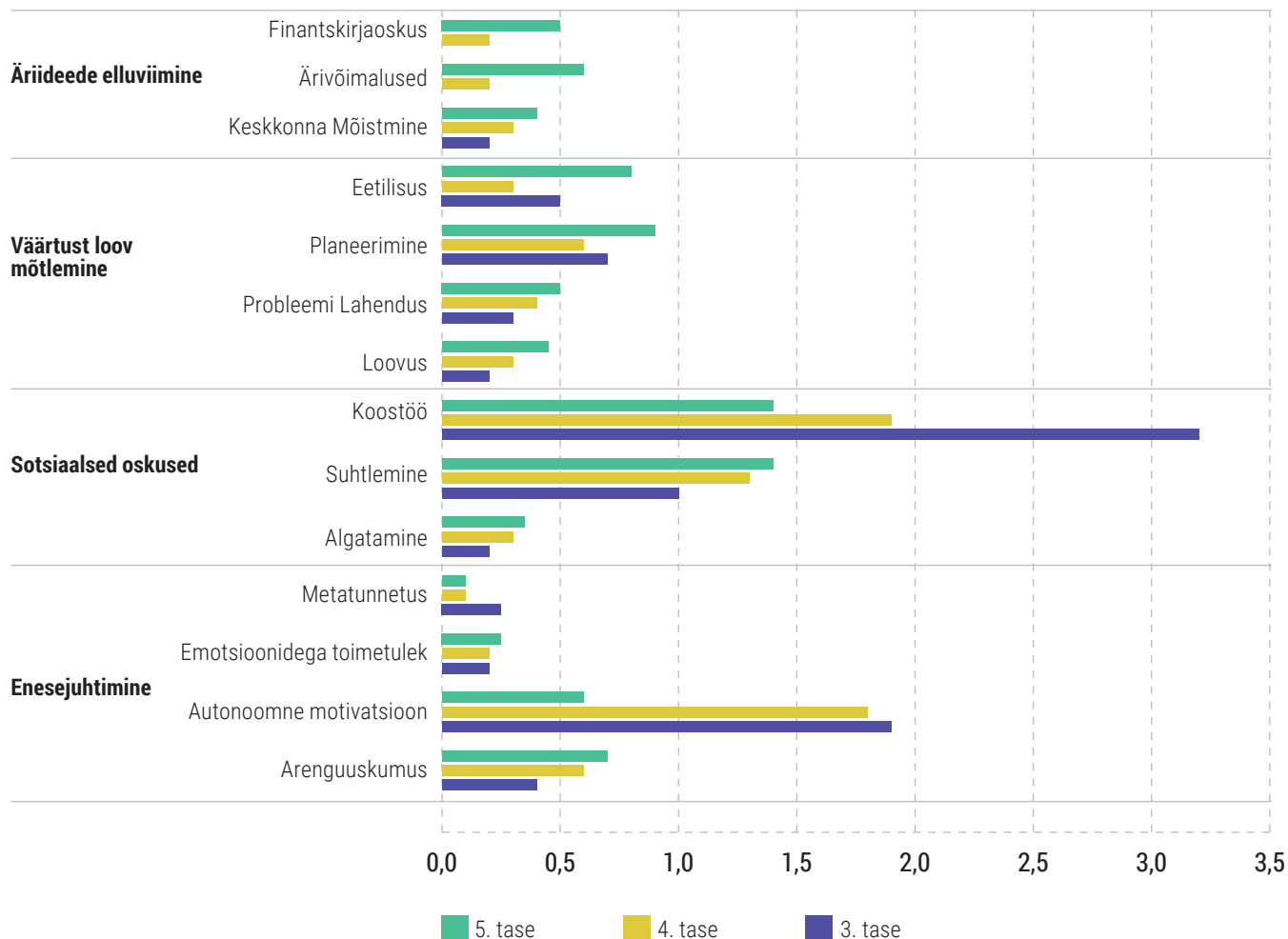

Ettevõtlusmudeli pädevuste esinemine EQF 5 taseme kutsestandardites.

- Esineb vaid ühe pädevuse alaseid märksõnu
- Esineb 2 pädevuse alaseid märksõnu
- Esineb kolme pädevuse alaseid märksõnu
- Esineb kõigi nelja pädevuse alaseid märksõnu

Joonis 11. Alapädevuste alased märksõnad 5 taseme kutsestandardites.

Joonisel 12 on toodud kõikide ettevõtluspädevuse alapädevuste esinemise võrdlus kutsetasemetel. Kuna standardeid oli erinevatel tasemetel väga erinev arv, siis ei ole võrreldav lihtsalt esinemiskordade arv ning autorid on võrrelnud suhtarvu alapädevuse esinemine ühe kutsestandardi kohta (nii näiteks esineb 5. taseme kutsestandardites finantskirjaoskusele viitav märksõna üks kord kahe kutsestandardi kohta, kuid koostöö alapädevusele viitavad märksõnad 2 korda kolme kutsestandardi kohta).

Sellise võrdlusega tuleb üsna ilmekalt välja, et 3 ja 4. taseme kutsestandardites on äriideede elluviimisega seotud alapädevuste mainimine minimaalne või olematu, 5. taseme standardites on juba natuke tähelepanu pööratud ka töötaja/õppija elementaarsetele finantskirjaoskusele, oskusele märgata võimalusi ja mõista ümbritsevat keskkonda.

2. ÜLDMÄRK-SÕNADE ETTEVÕTLUS/ ETTEVÕTLIKKUS ESINEMINE KÕIKIDES UURINGUSSE KAASATUD KUTSESTANDARDITES.

Elmise uuringuga sarnaselt peab ka siin välja tooma üldmärksõnade vähese või praktiliselt olematu esinemise, mis iseloomustab eelkõige madalama taseme kutsestandardeid. Üheski 2. ja 3. taseme kutsestandardis ettevõtlust või ettevõtlikkust märksõnana ei esine.

4. taseme kutsestandardites on märgatav oluline positiivne tendents, nii on märksõna ettevõtlus leitav koguni 32 kutsestandardis, kusjuures 5 kutsestandardi puhul on tegu eraldiseisva kompetentsiga, kõigis viies standardis kohustusliku kompetentsina.

Ettevõtlikkus esineb 4. taseme kutsestandarditest kolmes, kahel juhul tööks vajaliku isikuomaduse ning ühel juhul töö kirjelduse tekstiosas.

5. taseme kutsestandardites esineb ettevõtlus 25 kutsestandardis, neist 7 juhul on tegu eraldi kohustusliku kompetentsiga. Ettevõtlikkus märksõnana leidub viies kutsestandardis, kahes tööks vajalike isikuomaduste all, ühel juhul kutset läbiva kompetentsi osana, ühel juhul töö kirjelduses ning ühel juhul eraldiseisva kohustusliku kompetentsiga. Tahes tahtmata tekitab selline laialivalgunud muster märksõna esinemises jällegi küsimusi terminoloogia ning sõna sisulise tähenduse ning kasutuse osas.

3. ÜLDISED TÄHELEPANEKUD NING SOOVITUSED

Esimese tähelepanekuna kutsestandardite osas peab välja tooma kohe alguses, et kutsestandardeid koostavate töögruppide arusaamad erinevate kutsestandardi osade ning lahtrite sisust ning vajalikkusest on väga erinevad. See omakorda tekitab probleeme erinevate kutsestandardite omavahelisel võrdlemisel ning ka nendest arusaamisel – sisu on ebaühtlane, ei ole ühtset struktuuri ning on tihtipeale ka tekstina omavahel haakumatu, üksikutest juppidest kokku pandud.

Läbivalt puudub ühtne arusaam mõistetest ning nende kasutamisest. Mida tähendab emotsionaalne stabiilsus, mida endast kujutab ning kuidas mõõdetakse loogilist mõtlemist jne. Eriti markantselt tulevad need probleemid esile tööks vajalike isikuomaduste all, kuid sama kriitika kehtib ka muude kutsestandardi osade puhul. Mida ning kuidas määratleb kutset läbiva kompetentsina “avatus meeskonnatööle” või kuidas aru saada negatiivsete emotsioonide taandamisvajalikkusest, see on kutsestandardeid lugedes arusaamatu.

Kuigi kutsestandardi koostamise juhises on kirjas, et tööks vajalikke isikuomadusi tuleks kirja panna 5–7 olulisemat, ei järgi seda soovitusel paljud kutsestandardid. Ülepingutatult 20–30 või rohkem “vajalikku” nimetajat ühte nimekirja kirja pannes ei jäta kutsestandard läbimõeldud ega põhjalikku muljet, soodustates pigem arvamust, et korrektse läbimõeldud tegevuse asemel on kokku kuhjatud kõik, mis enam-vähem sobida võiks. Seda üldmuljet toetab isikuomaduste ääretult juhuslik valim, mis ei ole tingimata seoses ei töö kirjelduse ega kutsestandardi kompetentsidega ning ei haaku ka sarnaste kutsestandardite vahel.

Kompetentside kirjapanek on samamoodi ebaühtlane ning ei täida kompetentsile esitatavaid nõudeid. Oskuste, teadmiste ning hoiakute kogumi asemel täidavad tegevusnäitajad enamasti kas oskuste või teadmiste punkt-punktilist nimekirja ning ei moodusta soovitud tervikut. Kui mõnevõrra parem on pilt läbivalt kohustuslike kompetentside osas, siis eriti nukker on lugeda kutset läbiva kompetentsi tegevusnäitajaid. Vaid mõnes üksikus kutsestandardis on kutset läbivad kompetentsid korrektset läbi mõeldud ning struktureeritud, enamustes kutsestandardites aga moodustub kutset läbiv kompetents sellest, mis kohustuslikest kompetentsidest üle jäi, aga ilmselt standardit koostava töögrupi meelest siiski oluline oli. Selmet moodustada läbivate kompetentside alla üks või mitut alaühikut, pannakse suvalised laused suvaliselt üksteise alla punktidenä kirja ning arvatakse, et sellest piisab. Selline lähenemine ei soodusta kuidagi kvaliteetse kutsestandardi loomist ega toeta läbi selle kuidagi ka kutse omandamise kvaliteeti. Süü

on siin ilmselt ka kutsestandardi koostamise juhisel, mis ei ole kutset läbiva kompetentsi osas väga selgesõnaline ning soodustab mitmeti arusaamist, samuti ei anna tegelikult konkreetset soovitusi ühtse tööosa moodustamiseks. Samuti peab ütleva, et kui juba kasutada kopeeri-kleebi meetodikat kompetentside ühest kutsestandardist teise viimiseks, võiks vähemalt kutsestandardiks vajalikud nimetused ära vahetada, mitte näiteks jätta põrandakatja kutsestandardisse lõiku plaatija töö planeerimisest (Põrandakatja kutsestandard, kutset läbivad kompetentsid. B.2.13 Tööjuhiste, tehnoloogiate ja kvaliteedinõuete järgimine. Tegevusnäitajad: Põrandakatja, tase 4 järgib asjakohaseid tööjuhiseid, materjalide tootjate ettenähtud tehnoloogiaid ja etteantud kvaliteedinõudeid. Vajaduse korral konsulteerib materjali tootja/tootja esindajaga. B.2.14 Töötervishoiu ja tööohutusnõuete järgimine. Tegevusnäitajad: Vältimaks tööõnnetusi ehitusobjektidel järgib plaatija nii töö planeerimisel, töökoha ettevalmistamisel, töö kestel ja töökoha korrastamisel rangelt töötervishoiu- ja tööohutusnõudeid ning arvestab inimeste ja keskkonnaga enda ümber). Tekstilisi või grammatilisi “näpukaid” leiab standarditest teisigi. Nii võib arutleda, kas raudtee-elektriku töökirjelduses leitav lause: “on võimeline teostama iseseisvalt pingevabasid töötoiminguid” on mõeldud huumoriga või mitte, samuti paneb mõtlema põlumajandustöötaja kutsestandard – kas näiteks “sigade taasootmine” on siiski parim kokkuvõttev pealkiri kohustuslike kompetentsidele.

Soovitused:

Süsteemiseerida ning rohkem tähelepanu pöörata nii töö kirjelduse kui isikuomaduste osale kutsestandardis. Kui juhises sätestab teatud nõuded nende lahtrite täitmiseks, siis esmaselt tuleks soodustada seda, et kutsestandardid ka kõik juhisele vastaksid (töö kirjeldusse ka juhendamise/iseseisvalt töötamise osakaal, isikuomadusi tõesti soovitatavalt 5–7, kindlasti alla 10 jne). Läbivalt oleks vaja tähelepanu pöörata ka isikuomadustena kasutatavatele mõistetele ning nendest arusaamisele – ehk oleks siin lahenduseks struktureeritud nimekirja tekitamine, mille hulgast oleks võimalik kutsestandardi koostajail endale sobivaimaid valida.

Hindamismeetodite väljatoomine kutsestandardites on samuti ebaühtlane ning ei vasta kutsestandardi koostamise juhisele ega sageli ka reaalsele praktikale. Vajab ühtlustamist läbi kõikide tasemete kutsestandardite.

Kompetentside vastamine tegelikele kompetentsi nõuetele. Vältida teadmiste või oskuste loetelusid, võimalikult palju soodustada tegelike terviklike kompetentside (teadmised, oskused, hoiakud) kasutamist. Omavahel seotud kutsestandardid või sarnastele elualadele antavad sama taseme kutsestandardid võiksid jagada ka kutsestandardi koostamise osas ühesugust koostamisloogikat.

Standardiseerida kutset läbiva kompetentsi juhised ning sellest arusaamine, moodustada ka sellest tegelik kompetents või kompetentsid.

Kutsestandardid võiksid jagada ka ühtset põhimõtet n-ö võtmepädevuste (sh ettevõtluspädevus) antud tasemel kajastamise ulatuse ja sügavuse vajadust ehk siis näiteks 4. taseme standardid (keskharidus, kutsehariduse 4. tase) võiksid ehk ühtsemalt viidata näiteks enesejuhtimisele kui indiviidi tasandi pädevusele, viies tase eeldaks juba ka rohkem fookust koostööle, suhtlemisele ja teistele inimestevaheliste suhetega toime tulekule jne.

Eelnevat aitaks paremini läbi viia Kutsekoja poolt ette antav üldiste kompetentside ülevaade ning nimekiri, kust jällegi oleks kutsestandardi koostajatel võimalik sobivad välja valida ning neid kasutada või vajadusel kutsestandardile sobivamaks kohaldada. Sellisel võiksid haakuda kutsestandarditega ka ettevõtluspädevuse alapädevused, mida saaks kasutada vastavalt kutsestandardi koostajate soovile siis kas kohustuslike, valitavate või kutset läbivate kompetentside koosseisus.

Eelnevast lähtuvalt võiks kaaluda näiteks „Edu ja Tegu” programmis ettevõtluspädevuse alapädevuste põhjal koostatud nn õpiväljundite maatriksi (igal haridustasemel, võrdsustatud EKR tasemetega, on iga alapädevuse puhul välja toodud õpiväljundid ehk oodatud õpitulemused, mis näitavad, et antud pädevus on sellel tasemel vajalikus ulatuses omandatud) kohandamist kutsestandardi koostajatele üheks tööriistaks. Õpiväljundid lähtuvad oma olemuselt samast loogikast nagu ka kutsestandardi tööosad, kus kirjeldatud on antud tasemel vajalike oskuste, teadmiste ja hoiakute minimaalset taset.

Uuringu tulemusi võiks tutvustada kutsekoogudes ning kaasata nõukogude liikmeid aruteludesse nn läbivate kompetentside kirjeldamise vajadusest või ka juba nende kirjeldamiseks.

Kokkuvõte

Aastal 2016 alustati Eestis HTMi ja TÜ ning Innove juhtimisel „Edu ja Tegu“ programm, mille eesmärk on edendada ettevõtlusõpet ning süvendada ettevõtlikku mõtteviisi kõikidel haridustasemetel. Programmis „Edu ja Tegu“ on ette võetud ka uuring, et selgitada välja, millised ettevõtlus- ja ettevõtlikkuse pädevused on esindatud Eesti kutsehariduse taseme kutsestandardites. Varasemalt on „Edu ja Tegu“ programmis samalaadne uuring tehtud EQF 6. taseme kutsestandardite osas, selles dokumendis on uuringut laiendatud 2–5 taseme kutsestandarditele. Uuringu läbiviimiseks kasutati kontentanalüüsi meetodikat ning märksõnakatgoriaid, mis lepiti töögrupi poolt kokku vastavalt „Edu ja Tegu“ ettevõtluspädevusmudeli alapädevustele. Uuringusse hõlmatud kutsestandardeid oli EQF tase 2 osas 12, EQF tase 3 hulgas 47, EQF tase 4 sisaldas hindamise hetkel 144 ning EQF tase 5 112 kutsestandardit. Kokku kaasati uuringusse 01.03.2018 kuupäeva seisuga 315 registris olevat aktiivset kutsestandardit, kust statistilise analüüsi tõepärasuse huvides on välja jäetud esmased kutsed, mis dubleerivad kutsestandardi infot.

Lõppraportis esitatud tulemustest võib näha, et ettevõtluse alapädevuste esinemine kutsestandardites on võrdlemisi vähene. „Edu ja Tegu“ ettevõtluspädevuse raamistikus on välja toodud 4 gruppi alapädevusi, mille esinemise kutsestandardites on ka eraldi analüüsitud. Kõige vähem esineb kutsestandardites III (väärtust loov mõtemine ja lahenduste leidmine ja IV (äriideede elluviimine) grupi alapädevusi. I ja II grupi märksõnade leidumine on oluliselt suurem ning seosed mudeliga rohkem väljendunud.

Töögrupi esitatud soovitusel olukorra parendamiseks on esitatud raporti 3. peatükis. Välja peaks tooma eelkõige vajaduse ühtlustada ning standardiseerida kasutatav terminoloogia, mis omakorda looks aluse standardiseeritud ettevõtluspädevuse kirjeldamiseks. Kutsestandardite ühtustamine vastavalt kooskõlastatud terminitele ja definitsioonidele peaks järgnema teises etapis. Kindlasti peaks ühtlustama ka erinevad ettevõtlusalaste teadmiste tasemed, mis garanteeriks, et kutsestandardites tihti kasutatavad üldsõnalised kirjeldused (nt ettevõtlusalased üldteadmised) väljendaksid kokkulepitut taset või oskust ning oleksid ühtselt mõistetavad läbi kõikide kutsestandardite.

Kasutatud kirjandus

- Aarna, O., Pilli, E., Granström, S., All, K., Toom, K., Valk, A., Udam, M., Kerem M.K., Merirand, M. Eesti Kvalifikatsiooniraamistiku sidumine Euroopa Kvalifikatsiooniraamistikuga. https://www.hm.ee/sites/default/files/eqfaruan-ne_15_10_20122.pdf (22.03.2017)
- Collins, A., Koechlin, E. (2012). Reasoning, learning, and creativity: frontal lobe function and human decision-making. *PLoS Biology*, 10(3).
- Deci, E. L., Moller, A. C. (2005). The concept of competence: A starting place for understanding intrinsic motivation and self-determined extrinsic motivation. *Handbook of competence and motivation*, 579–597. New York: Guilford Press.
- Deci, E. L., Ryan, R. M. (2000). The 'what' and 'why' of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11, 227.
- Diamond, A. (2012). Activities and programs that improve children's executive functions. *Current Directions in Psychological Science*, 21(5), 335–341
- Diamond, A. (2013). Executive functions. *Annual review of psychology*, 64, 135–168.
- Diamond, A., Lee, K. (2011). Interventions shown to aid executive function development in children 4 to 12 years old. *Science*, 333(6045), 959–964.
- Efklides, A. (2011). Interactions of metacognition with motivation and affect in self-regulated learning: The MASRL model. *Educational Psychologist*, 46, 6–25.
- Elenurm, T., Küttim, M., Masso, J., Paes, K., Raudsaar, M., Riistop, R., Varblane U., Venesaar, U. (2015). Globaalne ettevõtlusmonitooring 2014. Eesti raport. Tallinn: Eesti Arengufond.
- Esterberg, K.G. (2002). *Qualitative research methods in social research*. Boston: McGraw-Hill Inc.
- Euroopa Parlamendi ja Nõukogu soovitus 23. aprill 2008, Euroopa kvalifikatsiooniraamistiku loomise kohta elukestva õppe valdkonnas (2008/C 111/01). https://ec.europa.eu/plo-teus/sites/eac-efq/files/journal_et.pdf (22.03.2017)
- Frese, M. (2009). Towards a Psychology of Entrepreneurship – An Action Theory Perspective. *Foundations and Trends® in Entrepreneurship*: 5, 437–496.
- Frese M., Fay D., Hilburger T., Leng K., Tag A. (1997). The concept of personal initiative: Operationalization, reliability, and validity in two German samples. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 70, 139–161.
- Friedenberg, J., Silverman, G. (2012). *Cognitive Science: An Introduction to the Study of Mind* (2nd Edition). Sage: Thousand Oaks, CA.
- Garnefski, N., Kraaij, V., (2006). Cognitive emotion regulation questionnaire- development of a short 18-item version (CERQ-short). *Personality and Individual Differences*, 41, 1045–1053.
- Garnefski, N., Kraaij, V., Spinhoven, P., (2001). Negative life events, cognitive emotion regulation, and emotional problems. *Personality and Individual Differences*, 30, 1311–1327.
- Grant, G., Elbow, P., Ewens, T., Gamson, Z., Kohli, W., Neumann, W., Olesen V., Riesman, D. (1979). *On Competence. A critical analysis of competence-based reforms in higher education*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Hughes, R., Jones, S. (2011). Developing and assessing college student teamwork skills. *New Directions for Institutional Research* 149, 53–64.
- Kaldoja, M.-L. (2015). Sotsiaalne pädevus. Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes. Üldpädevused ja nende arendamine. Tallinn: Eesti Ülikoolide Kirjastus, 185–207
- Kaplan, A., Maehr, M. L. (2007). The contributions and prospects of goal orientation theory. *Educational Psychology Review*, 19, 141–184.
- Kuratko, D.F. (2005). The emergence of entrepreneurship education: Development, trends, and challenges. *Entrepreneurship Theory & Practice*, 29: 577–597.
- Kutsekoja kodulehekül. <http://kutsekoda.ee/et/kutsesysteem> (22.03.2017)
- Majandus ja kommunikatsiooniministeerium (2013) Eesti ettevõtluse kasvustrateegia 2014 – 2020. Loetud online: <http://kasvustrateegia.mkm.ee>
- Martin, B. C., MacNally, J. J., Kay M. J. (2012). Examining the Formation of Human Capital in Entrepreneurship: A Meta-Analysis of Entrepreneurship Education Outcomes. *Journal of Business Venturing* 28, 211–224.

Molden, D. C., Dweck, C. S. (2006). Finding "meaning" in psychology: A lay theories approach to self regulation, social perception, and social development. *American Psychologist*, 61, 192–203.

Mulder, M. (2001). Competence development in Organisations. Den Haag: Elsevier.

Pintrich, P. R. (2000). Multiple goals, multiple pathways: The role of goal orientation in learning and achievement. *Journal of Educational Psychology*, 92(3), 544–555.

Schreier, M., (2012). Qualitative content analysis in practice. Thousands Oaks, CA: Sage.

Shane, S., Venkataraman, S. (2000). The promise of entrepreneurship as a field of research. *The Academy of Management Review*, 25, 217–226.

Toomela, A., (2003). Relationships between personality structure, structure of word meaning, and cognitive ability: A study of cultural mechanisms of personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 723–735.

Van Praag, C. M., Versloot, P. H. (2007). What Is the Value of Entrepreneurship? A Review of Recent Research. *Small Business Economics* 29(4), 351–382.

Wesselink, R (2010). Comprehensive competence-based vocational education: The development and use of a curriculum analysis and improvement model. Thesis. Wageningen University.

LISA 1. Ettevõtluspädevusmudeli alapädevuste definitsioonid

1. Enesejuhtimine

1.1 Arenguuskumus. Suutlikkus reageerida raskustele ning ennustamatule ja muutlikule keskkonnale nn „elastselt“ (resilience), jaguneb kalduvuseks arvata, et inimeste võimed on muutumatud, püsivad suurused (fixed mindset, jäävususkumus) või arvamuseks, et võimed on arendatavad (growth mindset, juurdekasvuuskumus).

1.2 Autonomne motivatsioon. See on motivatsiooni tüüp, mille puhul on tegevus tegutseja enda perspektiivist mõtestatud ja väärtustatud ja vastab sellele, mida ta peab enda jaoks oluliseks ja/või huvitavaks (Deci ja Ryan, 2000; Deci ja Moller, 2003). Inimesed, kes on autonoomselt motiveeritud, on oma eesmärkide saavutamises püsivamad ning ei vaja tingimata väliseid motivaatoreid ega ka seda, et tegevus ise oleks igal hetkel nauditav.

1.3 Emotsioonidega toimetulek. Emotsioonidega toimetulek on oskus oma emotsioone ära tunda, olla teadlik erinevatest emotsioonide reguleerimise viisidest ja oskus neid olukorrale kohaselt kasutada (vt nt Garnefski et al, 2006), samuti oskus mõista teiste tundeid ja perspektiivi ning empaatiat väljendada.

1.4 Metatunnetus. On võime olla endast teadlik (eneseteadlikkus), jälgida enda tegevust ja vajadusel tegevusstrateegiaid muuta.

2. Sotsiaalsete olukordade lahendamine

2.1 Algamine ja kaasamine. Algamine (personal initiative, proactivity) personaalse ressursina viitab enesejuhtitud, sündmusi ennetavale, pikaajalisele perspektiivile ja püsivusele suunatud tööga seotud käitumistele (Frese ja Fray, 2001). Algamine on käitumine, et ületada takistused eesmärgi saavutamiseks.

2.2 Suhtlemisoskus. Suhtlusoskusena mõistetakse indiviidi oskust tulla toime erinevates sotsiaalsetes olukordades, et saavutada soovitud sotsiaalseid eesmärke (Kaldoja, 2015). Suhtlemisoskus on see, kui inimene mõtestab ümbritsevat keskkonda ja jagab saadut teistega kasutades verbaalseid ja mitte-verbaalseid sümboleid (Beebe, Beebe, Ivy, 2007).

2.3 Koostööoskus. Koostööoskuse (cooperative skill) all peetakse silmas sotsiaalsetele oskustele põhinevat koostöö vormi, mille puhul ühe osaleja edu tähendab ka teis(t)e osaleja(te) edu ja vastupidi. Vähemtähtis ei ole koostöö defineerimisel ka ühise tegevuse läbi ühiste eesmärkide saavutamine (Anderson-Butcher et al., 2014). Koostööoskus tähendab kõige lihtsamalt üheskoos töötamist ja meeskonna liikmeks olemist (Salas et al, 2008)

3. Väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine

3.1 Loovus. Loovus on oskus kombineerida (mentaalseid) elemente nii, et tekkival tervikul on uudsed (ja kasulikud) omadused, samuti on see oskus leida seoseid ja sarnasusi ning genereerida lühikese ajaga mitmeid ideid kindla probleemi kontekstis (Friedenberg ja Silverman, 2012; Diamond ja Lee, 2011). Ettevõtlikkuse kontekstis võimaldab loovus näiteks lahendada probleeme ootamatul viisil, kasutada lahenduste leidmiseks analoogiaid ning kanda üle teadmisi või praktikaid ühest valdkonnast teise (Aschcraft, 2006).

3.2 Probleemilahendus. Loov probleemilahendusoskus on sotsiaalne protsess, kus grupp inimesi on kaasatud keerulisesse ja ettearvamatute tulemustega probleemide lahendamisse ja sotsiaalsesse suhtlusesse, mille käigus luuakse midagi uudest ja kasuliku konkreetse sotsiaalse grupi (sihtgrupi) jaoks, näiteks toode (Sawyer, 2013)

3.3 Planeerimine. Planeerimine ongi tegevuste läbimõtlemine ja nende organiseerimine soovitud eesmärgi saavutamiseks (vt nt Collins ja Koechlin, 2012; Cowan, 2014). Planeerimine sisaldab nende mõtete ja tegevuste järgnevuse formuleerimist, hindamist ja valimist, mis viivad oodatud eesmärgini.

3.4 Eetika ja väärtuspõhisus. Suutlikkus mõista ja järgida ühiskonnas kokku lepitud eetikapõhimõtteid elusolendite ja elukeskkonna õiglaseks ja säästlikuks kohtlemiseks. Suutlikkus mõista, et majandusprotsessid ja ettevõtlus on osa sotsiaalsest ja looduslikust keskkonnast, milles kehtivad jätkusuutlikkuse põhimõtted on ülimalikud ettevõtluse suhtes ja mitte vastupidi

4. Äriideede elluviimine

4.1 Kultuuri mõistmine. Ettevõtluse kontekstis peame kultuurilise pädevuse all eeskätt silmas õppijate võimalusi õppida kultuurierinevuste ja -sarnasuste puhul nii väliselt jälgitavate (nt kombed, tavad) kui ka varjatute (nt normid, väärtused, tunnetusprotsessid) aspektide ning nende seoste mõistmist ning selle pinnalt kohaste käitumisvalikute tegemist. Samuti pöörame tähelepanu arusaama kujundamisele, et kultuur ei ole väljaspool selle kandjaid, vaid tekib indiviidide ja keskkonna vastasmõjus, s.t. rõhutame arusaama iseendast kultuurikandja ja -loojana (sh ettevõtjana).

4.2 Keskkonna mõistmine. Keskkonna mõistmine tähendab võimet orienteeruda ettevõtluse erinevates keskkondades (nt poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, tehnoloogiline, ökoloogiline) ja erinevatel geograafilistel tasanditel (nt kohalik, riigi, globaalne) ning seega analüüsida keskkonna mõju väärtust loovate tegevuste puhul (Rasmussen & Nybye, 2013)

4.3 Ärivõimalused. Teadlikkus turust on oskus tajuda võimalike klientide vajadusi ja seostada need oma enda ettevõtlustegevusega (Oosterbeek et al. 2010). Klientide kõrval on oluline teadlikkus, mis toimub turul seoses konkurentidega (Van der Laan et al. 2010).

4.4 Finantskirjaoskus. Finantskirjaoskus on oskus mõista finantsaruandeid ja eelarveid (Moberg 2014). Bacigalupo et al. (2016) käsitles majanduslik ja finantskirjasoskus on idee ja võimaluse ellu viimiseks vajalike ressursside mobiliseerimiseks vajalik pädevus. Majanduslikku ja finantskirjaoskust iseloomustavad oskus hinnata idee ellu viimiseks vajalikke kulusid; oskus planeerida, paika panna ja hinnata finantsotsuseid; oskus pikemaajaliselt juhtida väärtus loova tegevuse finantseerimist (Bacigalupo et al. 2016).

LISA 2. Ettevõtlusmudeli alapädevused koos märksõnadega

1. Enesejuhtimine

1.1 Areguuskumus.

Märksõnad: areng, enesearendamine, väljakutse, eneseteostus, enesejuhtimine, eneseusk, enesetäiendamine

1.2 Autonoomne motivatsioon.

Märksõnad: motivatsioon/motiveeritus, eesmärgipärasus, iseseisvus, tulemusele orienteeritus, saavutus.

1.3 Emotsioonidega toimetulek.

Märksõnad: emotsioonid/tunnetus/tunded, emotsioonide/tunnete reguleerimine.

1.4 Metatunnetus.

Märksõnad: mõtlemisprotsessid, enesejälgimine, mõtlemisstrateegiad, kogemusest õppimine/kogemuspõhine.

2. Sotsiaalsete protsesside juhtimine

2.1 Algamine ja kaasamine.

Märksõnad: algamine, algatusvõime, initsieerimine, püsivus, elluviimine

2.2 Suhtlemisoskus.

Märksõnad: suhtlemine, suhtlemisoskus, konfliktidega toimetulek, teistemõistmine, empaatiavõime/empaatiilisus, konfliktide lahendamine

2.3 Koostööoskus.

Märksõnad: koostöö, meeskonnatöö, teistega arvestamine, kaasamine.

3. Väärtusloome ja lahenduste leidmine

3.1 Loovus.

Märksõnad: loovus, leidlikkus, seostamine, uudsus, uuendusmeelsus

3.2 Probleemilahendus.

Märksõnad: probleemilahendus, võimaluste märkamine, lahendused, lahendamine

3.3 Planeerimine.

Märksõnad: ettemõtlemine, planeerimine, süsteemsus, etapiviisiline.

3.4 Eetika ja väärtuspõhisus.

Märksõnad: eetika/eetilisus, väärtuspõhisus, kodanikuaktiivsus, ühised väärtused, jätkusuutlikkus, hea tava, seaduskuulekus, seaduspõhisus,

4. Äriideede elluviimine

4.1 Kultuuri mõistmine.

Märksõnad: kultuurierinevused, kultuuritaust, kultuurikeskkond, kombed

4.2 Keskkonna mõistmine.

Märksõnad: keskkond, ettevõtluskeskkond, ettevõtlustasandid, ärikeskkond, majanduskeskkond, ühiskond.

4.3 Ärivõimalused.

Märksõnad: turgude/turu toimimine, turule/turgudele siseneamine, sihtturg, turuanalüüs, tootearendus, äriidee.

4.4 Finantskirjaoskus.

Märksõnad: eelarve, kapital, hinnakalkulatsioon, finants, investimine, raha.

LISA 3. Uuringusse kaasatud 2. taseme kutsestandardite nimekiri.

Abiaednik

Elektroonikaseadmete koostaja

Köögiabiline

Maastikuehitaja

Puhastusteenindaja abiline

Raietöölaine

Raudtee defektoskoopia operaatori abi

Raudtee liikluskorraldustöötaja

Raudtee teemehaaniku abi

Raudtee turvanguseadmete nooremehaanik

Rongikoostaja abi

Vedurijuhi abi

LISA 4. Uuringusse kaasatud 3. taseme kutsestandardite nimekiri.

Abikelner

Abikokk

Abipagar

Abipürotehnik

Abitreener

Ehitusplekksepp

Elektroonikaseadmete koostaja

Etendusasutuse helindaja

Hooldustöötaja

Hotelliteenindaja

IT tugiisik

Kaldukatuseehitaja

Keevitaja

Keraamikaesemete valmistaja

Konventsionaalsetel metallilõikepinkidel töötaja

Koostelukksepp

Korstnapühkija

Külmamehaanik

Küünetehnik

Lamekatusekatja
Lavatehnik
Lõhkaja
Maastikuehitaja
Nooremaednik
Õmbleja
Palkmajaehitaja
Põllumajandustöötaja
Pottsepp-sell
Puhastusteenindaja
Puidupingioperaator
Puukäsitöoline
Puurija
Raietöoline
Raudtee defektoskoopia operaator
Raudtee-elektrik
Raudtee keevitaja
Raudtee teemehaanik
Raudteeveeremi lukksepp
Rongikoostaja
Sõidukite pindade hooldaja ja rehvitehnik
Teedehitaja
Tekstiilkäsitöö valmistaja
Tisler
Turvatöötaja
Vagunijärelevaataja
Vedurijuhi abi
Vetelpäästja

LISA 5. Uuringusse kaasatud 4. taseme kutsestandardite nimekiri

Abivahendi spetsialist
Aednik
Aktiivtegevuste instruktor
APJ lehtmetsa töötlemispinkide operaator
Arborist
Arhiivikorrastaja
Autokeretehnik
Automaaler
Automaatik
Autoplekksepp-komplekteerija
Baarmen
Betonkonstruktsioonide ehitaja
Bürootöötaja
CNC puidutöötlemiskeskuse operaator
Demineerija
Digitaalse trükiseadme operaator
Dokker
Ehitusplekksepp
Ehituspuusepp
Elektriseadmete koostaja
Elektrituulikute paigaldaja
Elektroonikaseadmete tehnik
Erakorralise meditsiini tehnik

Etendusasutuse helindaja
Florist
Forvarderioperaator
Fotoelektriliste elektritootmissüsteemide paigaldaja
Fotograaf
Harvesterioperaator
Helindaja
Hobuhooldaja
Hooldustöötaja
Hotelliteenindaja
Interpreet
IT süsteemide nooremetsialist
Jaotusvõrgu elektrik
Jumestaja
Juuksur
Kahjuritõrjuja
Kalakasvataja
Kaldkatuseehitaja
Keemiaprotsesside operaator
Keevitaja
Kelner
Keraamik
Kergete rõivaste rätsep
Kinnisvarahaldur
Kinnisvarahooldaja
Klaasipuhuja assistent
Klaverihäälestaja-tehnik
Klienditeenindaja kaubanduses
Kokk
Kondiiter
Koorijuht
Koostelukksepp
Korstnapühkija
Korteriühistu juht
Krohvija
Kujundaja
Külmamehaanik
Kultuurikorraldaja
Kütte- ja jahutussüsteemide lukksepp
Küünetehnik
Laborant
Lamekatusekatja
Laotöötaja
Lapsehoidja
Lavameister
Logistiku abi
Loomaarsti abi
Maaler
Maamöödutehnik
Maastikuehitaja
Mäetöoline
Mehhatroonik
Mesinik
Metallilõikepinkidel töötaja
Metsatehnik
Metsaväljaveo autojuht
Metsur

Monteerija
Mööblirestauraator
Mootorsõidukitehnik
Müüja-klienditeenindaja
Müürsepp
Nahhkäsitöö valmistaja
Noorem tarkvaraarendaja (e-CF kutsestandard)
Nooremtreener
Noorsootöötaja
Ofsettrükkal
Õmbleja
Päästekorraldaja
Päästja
Pagar
Palkmajaehitaja
Pehme mööbli valmistaja
Piirivalvur
Plaatija
Plastitöötuse seadistaja
Põllumajandustöötaja
Põrandakatja
Pottsepp
Puhastusteenindaja-juhendaja
Puidupingioperaator
Pürotehnik
Puukäsitöölaine
Rannakalur
Raudtee defektoskoopia operaator
Raudtee-elektrik
Raudtee eriveeremi juht
Raudtee liikluskorraldaja
Raudtee teemehaanik
Raudtee turvanguseadmete mehaanik
Raudteeveeremi hooldustehnik
Raudteeveeremi lukksepp
Raudtee veoveeremi turvanguseadmete mehaanik
Roboti operaator
Rütmimuusik
Sepp
Sisetööde elektrik
Soojuspumpade paigaldaja
Spaateenindaja
Spoonij- ja vineeritootja
Sterilisatsioonitehnik
Teedehitaja
Tegevusjuhendaja
Tekstiilikäsitöölaine
Telekommunikatsiooni tehnik
Teleoperaator
Tisler
Toiduainetöötaja
Tööriistalukksepp
Trükiettevalmistaja
Trükiste järeltöötlusseadmete operaator
Turismiettevõtte teenindaja
Turvasüsteemide tehnik
Väärismetallesemete valmistaja

Vagunijärelevaataja
Väikelaevaehitaja
Valgustaja
Veevärgilukksepp
Ventilatsioonilukksepp
Veokorraldaja-logistik
Veokorraldaja

LISA 6. Uuringusse kaasatud 5. taseme kutsestandardite nimekiri.

Aktiivtegevuste vaneminstruktor
APJ lehtmetsa töötlemispinkide operaator
Ärikorralduse spetsialist
Automaatik-tehnik
Biogaasijaama operaator
Demineerija
Elektrituulikute tehnik
Etendusasutuse helimeister
Fotoelektriliste elektritootmissüsteemide tehnik
Fotograaf
Geodeet
Giid
Grimeerija
Hambaraviassistent
Hiina loodusravispetsialist
Hotelliteeninduse spetsialist
Isiku kompetentsuse hindaja
Jaotusvõrgu elektrik
Juhtiv lavameister
Juuksur
Kahjuritõrjuja
Keemiaprotsesside operaator
Kindlustuse spetsialist
Kinnisvarahaldur
Kinnisvara hooldusmeister
Kinnisvaramaakler
Kinnisvara nooremhindaja
Klaasipuhuja
Konsulent
Kooridirigent
Koostelukksepp
Korrakaitseametnik
Korstnapühkija-meister
Kosmeetik
Kujundaja
Külmatehnika paigaldusjuht
Kutseõpetaja
Kuulmisnõustaja
Kvaliteedispetzialist
Laojuht
Lapsehoidja
Logistik
Lõhkemeister

Lümfimassöör
Maamõõtja
Maastikuehitaja
Mäetehnik
Mäetööline
Massöör
Mehhatroonik-tehnik
Meisteraednik
Meisterarborist
Meisterflorist
Meisterkondiiter
Meisterpagar
Mesinik
Metallilõikepinkidel töötaja
Metsamajanduse spetsialist
Metsanduse spetsialist
Mootorsõidukidiagnostik
Müügikorraldaja
Nooreprojektijuht
Noorem-viipekeetõlk
Päästeinspektor
Päästekorraldaja-logistik
Päästemeeskonna juht
Palkmajaehitaja
Personalispetsialist
Piiirivalvur
Põllumajandustootja
Pommitehnik EOD3+
Pottseppmeister-restauraator
Projektijuhi assistent
Puhastustööde juht
Puhkpilliorkestri juht
Pürotehnik
Puurmeister
Raamatupidaja
Rätsep-stilist
Raudtee-elektrik
Raudtee keevitusmeister
Raudtee liikluskorraldaja
Raudtee teemehaanik
Raudtee turvanguseadmete mehaanik
Raudteeveeremi mehaanik
Reisikonsultant
Robotitehnik
Rütmimuusik
Sekretär
Sepp
Sisetööde elektrik
Sõidukite kere- ja värvitööde meister
Täiskasvanute koolitaja
Tantsuspetsialist
Tehnoülevaataja
Tekstiilkäsitööline
Telekommunikatsiooni vanemtehnik
Tööjuht
Tööriistalukksepp
Toitumisenõustaja

Treener
Tuleohutusspetsialist
Turismikorraldaja
Turvajuht
Turvasüsteemide vastutav spetsialist
Väikeettevõtja
Välioperaator
Vanembaarmen
Vanemkelner
Vanemkokk
Veekäitlusoperaator
Õigusassistent

ETTEVÕTLUSÕPPE
PROGRAMM

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks